

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет української філології
Кафедра української мови**

**ЗБАГАЧЕННЯ МОВЛЕННЯ УЧНІВ НЕОЛОГІЗМАМИ У
ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ**

Кваліфікаційна робота студентки
групи ЗУМЛм-24
ступінь вищої освіти магістр
спеціальності 014.01 Середня освіта
(Українська мова і література)
додаткова спеціалізація –
Зарубіжна література
Бабич Тетяни Ігорівни

Керівник кандидат філологічних наук,
доцент **Березовська-Савчук Н. А.**

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Бабич Тетяна Ігорівна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету (КДПУ) з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело. З чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету (КДПУ) ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

АНОТАЦІЯ

Бабич Т. І. Збагачення мовлення учнів неологізмами у профільній школі : магістерська робота. Кривий Ріг, 2025. 62 с.

Магістерська робота присвячена дослідженню шляхів збагачення мовлення старшокласників профільної школи неологізмами як засобу розвитку їхньої мовної та комунікативної компетентності. У роботі обґрунтовано актуальність вивчення неологізмів у контексті сучасних мовних процесів, що відображають динаміку суспільного життя та вплив цифрових технологій на лексику української мови. Схарактеризовано процес неологізації, подано класифікацію новотворів, проаналізовано способи їх творення та функції в сучасній мовній системі. Висвітлено лінгводидактичні умови ефективного збагачення мовлення учнів неологізмами, з'ясовано вікові та психологічні особливості мовленнєвого розвитку старшокласників, визначено роль неологізмів у формуванні активного словника. Проаналізовано чинні навчальні програми та підручники профільної школи, розроблено принципи добору сучасних лексичних інновацій для навчальної роботи та представлено авторську систему вправ для роботи з неологізмами.

Ключові слова: *неологізми, мовлення, профільна школа, лексична компетентність, мовна культура, лінгводидактика, інноваційна методика.*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. НЕОЛОГІЗМИ ЯК ОБ’ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	8
1.1. Лексичні інновації як процес неологізації	8
1.2. Класифікація неологізмів у сучасній українській мові.....	10
1.3. Механізми творення неологізмів.....	13
1.4. Функції неологізмів у мові та мовленні.....	15
1.5. Неологізми в контексті лінгвістичних досліджень XX – XXI століть.....	18
Висновки до першого розділу.....	23
РОЗДІЛ 2. ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ УМОВИ ЗБАГАЧЕННЯ МОВЛЕННЯ УЧНІВ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ НЕОЛОГІЗМАМИ.....	24
2.1. Особливості мовленнєвого розвитку учнів профільної школи.....	24
2.2. Неологізми як засіб розвитку лексичної компетентності учнів...	28
2.3. Аналіз чинних навчальних програм і підручників профільної школи в аспекті досліджуваної проблеми.....	31
2.4. Методика добору неологізмів для роботи на уроках української мови.....	34
2.5. Форми, методи та прийоми роботи з неологізмами в процесі розвитку усного і писемного мовлення.....	37
Висновки до другого розділу.....	40
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ЗБАГАЧЕННЯ МОВЛЕННЯ УЧНІВ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ НЕОЛОГІЗМАМИ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	42
3.1. Аналіз підручників, посібників і методичних рекомендацій	42
3.2. Система вправ і завдань для збагачення мовлення учнів профільної школи неологізмами.....	50
Висновки до третього розділу.....	56
ВИСНОВКИ.....	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	60

ВСТУП

Актуальність теми роботи. Збагачення мовлення учнів неологізмами у профільній школі є надзвичайно важливим завданням методики навчання української мови, адже процес оволодіння новою лексикою відбиває динаміку сучасної мовної практики і водночас формує готовність учнів до ефективної комунікації в різних сферах. У старших класах учні не лише поглиблюють знання про мовну систему, а й набувають умінь доречно використовувати лексичні інновації в навчальній діяльності та повсякденному спілкуванні. Організація роботи з неологізмами сприяє розвитку мовленнєвої гнучкості, формуванню умінь і навичок виправдано вживати нові слова, підвищує мовну культуру та критичне ставлення до запозичень.

Дослідження неологізмів дозволяє простежити закономірності словотворення й функціонування нових одиниць у мові; виявити напрями розвитку лексичної системи; проаналізувати вплив соціальних, культурних, політичних та інформаційних процесів на мовну картину світу.

Особливої актуальності збагачення мовлення учнів неологізмами у профільній школі набуває в умовах інформаційної революції. Мас-медіа, соціальні мережі, стрімкий технічний прогрес і тісні міжмовні контакти активно впливають на появу та поширення нової лексики. Сучасні неологізми швидко входять у мовний обіг учнів, сприяючи їхній комунікативній мобільності й адаптації до нових мовних реалій. Крім того, неологізми привертають увагу не лише лінгвістів, а й перекладачів, філологів, учителів, журналістів і редакторів, оскільки впливають на точність розуміння й інтерпретації текстів різного стилю. Для педагогів опанування учнями неологізмів означає формування вмінь якісно сприймати та продукувати сучасну українську мову, дотримуючись її норм і тенденцій, що визначають стандартизацію професійного мовлення та забезпечують успішну інтеграцію молоді в сучасне інформаційне суспільство.

Вивчення неологізмів в українському мовознавстві набуло особливого значення у зв'язку з інтенсифікацією мовних змін сучасної епохи. Наукові розвідки Ж. Колоїз [15], А. Нелюби [23], дали змогу глибше зрозуміти процеси творення, функціонування та поширення нових слів, а також визначити теоретико-методологічні підходи до їх вивчення. Зокрема Ж. Колоїз охарактеризувала принципи класифікації та критерії відмежування неологізмів, А. Нелюба здійснив лексикографічну фіксацію новотворів.

О. Стишов [28], О. Тараненко [30], Л. Струганець [29] вказують, що поява неологізмів є відображенням змін у різних сферах життя – соціальній, політичній, культурній, науково-технічній. Зміни у лексиконі викликані такими факторами, як поява нових явищ і розуміння в суспільстві, розвиток науки і техніки, вплив мас-медіа та соціальних мереж, розширення міжкультурних контактів, а також події суспільного значення – наприклад, війна, карантин, цифровізація тощо.

Отже, комплексне лінгвістичне вивчення неологізмів у профільній школі дозволяє глибше усвідомити механізми та тенденції розвитку сучасної української мови, а також зрозуміти динаміку мовних процесів, що відбуваються під впливом новітніх реалій. Таке дослідження не лише розширює мовний світогляд учнів, а й сприяє їхній адаптації до вимог сучасного суспільства, що підкреслює особливу актуальність цієї теми в освітньому процесі.

Мета роботи полягає у дослідженні неологізмів як складової сучасної української мови, а також розробці й обґрунтуванні методики збагачення мовлення учнів профільної школи неологізмами у процесі навчання української мови.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких основних **завдань дослідження**:

1) проаналізувати теоретичні засади вивчення неологізмів у сучасному мовознавстві; визначити основні підходи до класифікації та функціонування неологізмів в українській мові;

2) з'ясувати особливості розвитку неологічного шару лексики в українській мові кінця XX – початку XXI ст.;

3) охарактеризувати джерела та способи творення неологізмів;

4) проаналізувати шкільні програми та підручники з української мови в контексті досліджуваної проблеми;

5) розробити систему вправ і завдань роботи з лексичними інноваціями у процесі навчання української мови в профільній школі.

Об'єктом дослідження є процес навчання української мови у профільній школі.

Предметом дослідження є неологізми як лінгвістичне явище та методика їх використання для збагачення мовлення учнів профільної школи у процесі навчання української мови.

Для реалізації окреслених завдань використано такі **методи дослідження**: теоретичні: вивчення й аналіз психолого-педагогічної й лінгводидактичної літератури, синтез, зіставлення; емпіричні: метод спостереження за освітнім процесом, тестування, анкетування, бесіда; статистичні: аналіз, оброблення отриманих результатів анкетування, контрольних робіт.

Наукова новизна полягає в уточненні поняття «неологізм» у контексті сучасної української мови та шкільного навчання (з урахуванням динаміки мовних процесів початку XXI ст.) та визначенні лінгводидактичного потенціалу неологізмів як засобу збагачення мовлення учнів профільної школи. Розроблено та теоретично обґрунтовано методику формування в учнів уміння доречно використовувати неологізми у власному мовленні на уроках української мови. Систематизовано прийоми та форми роботи з новою лексикою (спостереження, аналіз, творчі завдання, комунікативні ігри тощо), спрямовані на розвиток активного словника старшокласників.

Теоретична значущість визначається результатами теоретичного дослідження застосування лексичних інновацій в українській мові: поглиблення наукових уявлень про неологізми як складову лексичної

системи сучасної української мови; розширення лінгвістичного розуміння процесів оновлення лексичного складу, зокрема у зв'язку з соціокультурними й технологічними змінами в українському суспільстві; визначенні методологічних засад вивчення неологізмів у шкільному курсі української мови, що поєднують лінгвістичний і дидактичний підходи; обґрунтуванні концепції використання неологізмів як чинника розвитку мовленнєвої компетентності учнів, що сприяє формуванню сучасного мовного світогляду старшокласників.

Практичне значення кваліфікаційної роботи полягає в можливості застосування отриманих результатів в освітньому процесі. Створено систему вправ, завдань і дидактичних матеріалів, спрямованих на засвоєння та використання неологізмів у мовленні учнів, які можуть бути впроваджені у практику викладання української мови. Матеріали дослідження можуть бути використані вчителями української мови для оновлення мовного компоненту уроків, факультативних занять. Отримані результати також можуть слугувати основою для розробки методичних рекомендацій, електронних посібників, інтерактивних ресурсів.

Апробація результатів дослідження. Результати проведеного дослідження були представлені й обговорені на таких наукових заходах: Всеукраїнські студентські наукові читання (14 травня 2025 р., м. Кривий Ріг); Всеукраїнська наукова конференція «Українське слово в науковому вимірі» (29–30 жовтня 2025 р., м. Кривий Ріг).

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаної літератури, що містить 31 позицію. Повний обсяг наукової роботи – 62 сторінки, із яких – 55 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1

НЕОЛОГІЗМИ ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

1.1. Лексичні інновації як процес неологізації

Одним із головних ознак живої мови є її здатність оновлюватися, адаптуючись до змін у житті суспільства. Цей процес виявляється насамперед у словниковому складі, де постійно з'являються нові слова та значення – так звані лексичні інновації (неологізми). Лексичні інновації виникають як відповідь на появу нових реалій, предметів, явищ, технологій, соціальних явищ та культурних змін [7].

Процес переходу нових слів у мову називають неологізацією. Цей процес є невід'ємною частиною розвитку мовної системи, без якого неможливо адекватно відображати сучасний світ. Неологізація дозволяє мові залишатися гнучкою, живою, здатною передавати нові смисли.

Лексичні інновації з'являються різними шляхами. Найпоширенішими є такі механізми творення нової лексики:

Рис. 1.1. Механізми творення нової лексики

Нові слова мають різну ступінь новизни. Спочатку вони можуть сприйматися як жаргон, експресивні одиниці або навіть okazіоналізми (часові, епізодичні новотворення). Згодом неологізми можуть увійти до загальноновживаних лексиконів і навіть закріпитися у словниках.

Неологізація відбувається під сильним впливом соціальних, політичних, технологічних і культурних змін. Наприклад, військові події, пандемії, технічний прогрес, зміни у способах комунікації породжують нові реалії, що потребують відповідної мовної номінації. Це можна побачити на появі таких слів, як «*карантин*», «*дистанс*» (від «*дистанційне навчання*»), «*волонтерити*», «*байрактари*» [8].

Лексичні інновації не лише збагачують мову новими словами, а й виконують важливі функції у комунікації:

Номінативна

- позначення нових об'єктів, явищ чи подій

Стилістична

- надання мовленню особливого відтінку, напряду емоційного забарвлення

Експресивна

- вираження почуттів, оцінок через яскраві, емоційно-насичені слова

Інформативна

- швидке донесення нових розумінь до адресатів

Рис. 1.2. Функції комунікації лексичних інновацій

Лексичні інновації є важливим показником розвитку мови та суспільства. Вивчення неологізмів дає змогу краще розуміти, як змінюється світогляд людини, як науковий прогрес, технології та соціальні трансформації впливають на мовну картину світу. Це, у свою чергу, підтримує розвиток лінгвістики, лексикографії, методик викладання мови,

перекладу, журналістики та навіть формування національної ідентичності через мову.

1.2. Класифікація неологізмів у сучасній українській мові

Основою для класифікації неологізмів є різноманітні критерії їх оцінки. Згідно з підходом І. Голуба, можна виділити лексичні неологізми, що виникають шляхом утворення за продуктивними моделями або через запозичення з інших мов, а також семантичні, які з'являються внаслідок надання вже існуючим словам нових значень [21].

Наприклад:

- *краудфандинг* – запозичене слово, що означає фінансування проектів за допомогою багатьох людей;
- *блогер* – словосполучення з української мови, що позначає людину, яка веде блог/

В. Заботкіна поділяє нові слова на три типи залежно від того, наскільки новими є їх форма і значення.

Перший тип – це неологізми, які поєднують у собі нову форму і нове значення. Це, наприклад, такі слова як *audiotyping*, *bio-computer*, *thought-processor*.

Інший тип – транснамінації, де слово набуває нової форми, але значення вже було відоме раніше і передавалося іншою формою, як, наприклад, *sudser* – мильна опера.

Третій тип – семантичні інновації чи переосмислення, коли вже існуюче слово набуває нового значення, як *bread*, що означає *гроші*, або *drag* – *нудьга*. Загалом Заботкіна розрізняє цю класифікацію за ступенем новизни форми і значення – від появи абсолютно нових слів із новим змістом, через зміну форми зі збереженням значення, до нового значення вже знайомих слів [22].

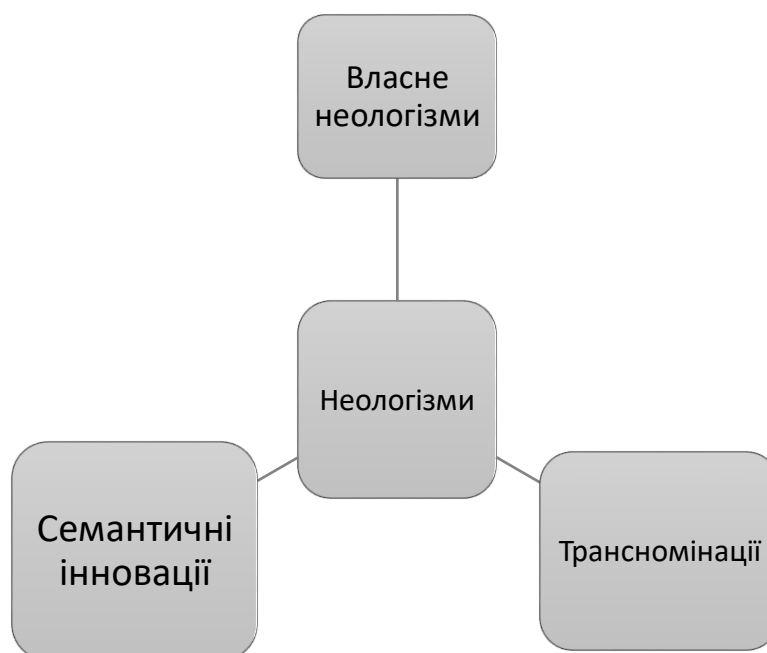

Рис. 1.3. Класифікація нових слів за В. Заботкіною

На основі сучасних досягнень неології та неографії виконано системну класифікацію лексико-фразеологічних новацій, яка враховує всю багатогранність явищ, що охоплюються поняттям «нові слова».

В. Громовенко запропонував класифікацію неологізмів за такими критеріями [4]:

- за формою мовної одиниці, зокрема структурними типами неологізмів (*стартовий* – сучасний, розумний; *стрімінговий* – пов’язаний із потоковим відео чи аудіо (від англ. *streaming*);
- за рівнем новизни, що охоплює «сильні» та «слабкі» неологізми (*фейсбукнути*);
- за способом номінації, де розрізняють новостворені одиниці й запозичені готові форми (*стартап*);
- за відношенням до системи мови й мовлення, тобто на узуальні та неuzuальні неологізми (*байрактари*, *волонтерити*);
- за тривалістю існування у мові, які мають статус елементів мовної системи або ж історизмів сучасності (*беркутівець*, *приватбанківець*).

Класифікацію неологізмів у сучасній українській мові можна доповнити такими аспектами на основі сучасних лінгвістичних джерел:

За джерелом походження неологізми поділяються на такі групи, як власне українські новотвори, запозичені слова, кальки – переклади іноземних фраз (*літописець, живопис, уявлення, півострів*), авторські інновації – okazіоналізми (*мурмотіння, білоквіт, заярмаркувати*).

За стилістичною ознакою існують літературні (загальноновживані) неологізми (*світогляд, перепона, квітник, сміливість*) та розмовні чи просторічні, що мають обмежене функціонування у просторі чи часі (*акордитися, блискотінь, зніжити*).

За семантичним типом виокремлюють неолексеми – нові слова з новими значеннями (*ковдра-броні, фейсбукнути*), неосемеми – надання нового значення вже існуючому слову (*бавовна*), неофраземи – нові стійкі словосполучення з ідіоматичним значенням (*вагнергейт* – політичний скандал).

За морфологічними ознаками поділяються на неологізми різних частин мови (іменники, дієслова, прикметники тощо), що підкреслює їх роль у різних синтаксичних позиціях і функціях мови [13].

Додавання цих критеріїв та уточнень у класифікацію допоможе глибше охарактеризувати різноманітність неологізмів у сучасній українській мові, що відповідає сучасним лінгвістичним дослідженням та лексикографії.

Отже, у сучасній українській мові неологізми виступають важливим засобом мовного оновлення, що відображає соціокультурні, технологічні та комунікативні зміни в суспільстві. Тому розгляд неологізмів крізь призму цих параметрів сприяє формуванню цілісної картини лексичних інновацій, підкреслюючи їх роль у збагаченні мови та її пристосуванні до сучасних реалій. Такий підхід є актуальним та необхідним для розвитку лінгвістичної науки, лексикографії та практичної діяльності, пов'язаної з мовою, особливо в умовах швидких змін суспільного життя.

1.3. Механізми творення неологізмів

Неологізми – це нові слова, що виникають у мові, щоб позначати нові явища, предмети, дії чи поняття, яких раніше не було. Вони необхідні для того, щоб мова могла адекватно відображати зміни в суспільстві, науці, культурі та технологіях. Процес їх виникнення є складним і багатограним, і нові слова створюються різними шляхами, які називають механізмами творення неологізмів.

Найпоширенішим способом появи неологізмів є словотвір – утворення нових слів на основі вже існуючих у мові. Так, наприклад, від іменника *«волонтер»* утворено дієслово *«волонтерити»*, яке позначає *«зайняття волонтерською діяльністю»*. Так у мові з'являються й інші нові слова, коли додають спеціальні суфікси чи префікси, чи поєднують кілька слів у нове поняття, наприклад, слово *«диджиталізація»*, що складається зі слова *«digital»* (цифровий) та суфікса *«-ізація»*, що вказує на процес. Словотвірні механізми дуже гнучкі та дозволяють мові постійно оновлюватися, створюючи точні назва для нових предметів і явищ [19].

Ще одним важливим джерелом нових слів є запозичення, що активізується через глобалізацію, поширення інформаційних технологій та культурний обмін. Запозичені слова, наприклад *«стартап»*, *«краудфандинг»* чи *«лайк»*, активно входять у повсякденне життя і допомагають швидко передавати нові поняття. Іноді запозичення не обмежується лише словом, а включає відповідне його граматичне та фонетичне оформлення, що пристосовує його до особливостей української мови.

Крім утворення нових форм, неологізми можуть з'являтися через зміну значення вже існуючих слів, що називають семантичною деривацією. Цей процес особливо помітний, коли старе слово набуває додаткового, нового значення, часто пов'язаного з розвитком техніки чи культури. Так, наприклад, слово *«хмара»* традиційно позначало природне явище, але в сучасній мові воно набуло ще й значення *«хмарне зберігання даних»*, що стало дуже

поширеним. Саме такий механізм допомагає ефективно розширювати словниковий запас без винаходу абсолютно нових слів [24].

Ще одним важливим способом творення неологізмів є скорочення та аббревіатури, які значно полегшують спілкування, роблять його швидшим та зручнішим. Скорочення – це процес утворення нових слів шляхом відсікання частини звукового чи графічного складу слова. Наприклад, часто зустрічаються скорочення прикметників: «*географічний*» скорочується як «*геогр.*», «*шевченківський*» – як «*шевченків*». Цей спосіб поширений у документах, наукових текстах та офіційному листуванні.

Аббревіатури утворюються переважно з перших літер або складів кількох слів і функціонують як самостійні мовні одиниці. Вони найчастіше зустрічаються серед іменників та позначають установи, організації, поняття. Наприклад, «*ВРУ*» означає Верховна Рада України, «*ІТ*» – інформаційні технології, «*АТО*» – антитерористична операція, «*СБУ*» – Служба безпеки України. Такі слова широко використовують у повсякденному мовленні та офіційних документах [22].

Крім того, складноскорочені слова можуть поєднувати частини різних слів для утворення нових назвав, а саме «*міськком*» (міський комітет), «*техред*» (технічний редактор). Водночас є телескопічні слова, що складаються з початкових і кінцевих частин кількох слів, наприклад, «*рація*» – радіостанція.

Ці механізми скорочення та утворення аббревіатур активно сприяють швидкій появі нових мовних одиниць, адаптованих до потреб сучасного суспільства, що цінує оперативність та лаконічність у спілкуванні, завдяки чому мова залишається динамічною та ефективною у різних сферах життя.

Не можна обминути і тих неологізмів, що виникають заради гумору, іронії чи емоційного забарвлення мовлення. Подібні творчі одиниці часто з'являються в засобах масової інформації, літературі або інтернет-культури і можуть бути тимчасовими. Вони надають мові виразності і часто

відображають ставлення людей до ситуацій чи явищ. З часом більшість таких слів залишаються ситуативними, одноразовими інноваціями [1].

Отже, механізми творення неологізмів різноманітні та взаємно пов'язані. Вони забезпечують мові здатність адаптуватися до стрімких змін навколишнього світу. За допомогою словотвірних способів, запозичень, семантичної деривації, скорочень та експресивного творення сучасна українська мова не лише збагачується, а й підтримує живий зв'язок із культурними, соціальними, технологічними новинами.

Розуміння цих механізмів є важливим не лише для лінгвістів, а й для різних практичних сфер – від викладання мови до створення словників, журналістики та літературної творчості. Вивчення процесів неологізації сприяє глибшому усвідомленню історії мови та процесів її розвитку, що, в свою чергу, допомагає зберігати та розвивати національну мовну культуру в динамічному світі.

1.4. Функції неологізмів у мові та мовленні

Неологізми – це нові слова, які з'являються в мові, щоб назвати нові предмети, явища чи ідеї. Вони виконують у мові важливі функції, що допомагають мові бути живою, точною і виразною. Завдяки неологізмам ми краще розуміємо світ, спілкуємось ефективно та передаємо свої почуття та ставлення.

Номінативна функція є головною та базовою функцією неологізмів. Вона полягає в тому, що неологізми дають назви новим явищам, предметам, поняттям, яких раніше не існувало в мові. Це важливо, бо світ швидко змінюється: з'являються нові технології, соціальні явища, культурні та наукові реалії, які потрібно чітко ідентифікувати словесно. Завдяки номінативній функції мова може оперативно відображати ці зміни, забезпечуючи мовців необхідною лексикою для позначення сучасності [10].

Наприклад, через пандемію Covid-19 з'явилося слово «*телеконференція*», яке позначає нову форму роботи та спілкування на відстанні, поняття «*ковід*» набуло власної назви, що швидко закріпилася в мові.

Отже, номінативна функція дає змогу мові бути сучасною і живою, відбиваючи актуальні реалії та забезпечуючи точність комунікації в динамічному світі.

Стилістична функція неологізмів полягає в тому, що вони додають мовленню особливого забарвлення, роблять його більш живим, сучасним і виразним [15].

Наприклад, слово *стартовий* (від англ. smart – розумний, сучасний) часто використовують для опису техніки або підходів, які відзначаються інноваційністю та високою функціональністю: *У нього новий смартовий годинник із безліччю корисних функцій; Компанія пропонує смартовий підхід до управління бізнесом, що дозволяє значно підвищити ефективність.*

Так само молодіжний сленг із неологізмами, наприклад, *чілити* (розслаблятися), *зашквар* (незручна ситуація), *краш* (людина, яка подобається), надає мовленню особливих стилістичних і соціокультурних відтінків: *Після роботи ми вирішили трохи почілити у парку; Це був повний зашквар, коли він забув текст презентації; У неї новий краш з університету, він дуже спортивний і веселий.*

Стилістична функція неологізмів сприяє створенню унікального мовного стилю, що відображає приналежність до певної соціальної групи чи часу, а також допомагає висловити емоції, ставлення, динаміку спілкування.

Експресивна функція неологізмів полягає в тому, що вони дозволяють мовцю передавати емоції, оцінки та ставлення, роблять мовлення більш живим та насиченим почуттями та відтінками настрою. Завдяки таким словам висловлювані думки стають виразнішими, а текст чи розмова набувають глибини та інтенсивності, які важко передати звичайною лексикою. Наприклад, слово *фейк* (від англ. fake – підробка, неправда)

використовується для вираження сумніву або негативної оцінки: *Не довіряй цьому повідомленню - це чистий фейк! Відео виявилось фейковим і викликало занепокоєння.*

В українській літературі експресивні неологізми мають особливе значення для створення художнього образу та настрою. В. Стус творив слова на кшталт *громохкий*, що виражає потужний емоційний стан, та *вибухоцастя* що поєднує радість і вибуховий емоційний стан. Леся Українка вживала слова *ніжністі мурмотіння*, багаті на емоційне забарвлення. О. Забужко відома інноваціями, такими як *щиролунка* та *високоока*, які додають стилістичної витонченості та глибини переживань.

Отже, експресивна функція неологізмів допомагає передати почуття, підкреслити внутрішній світ мовця, робити висловлювання більш образними та емоційно насиченими. Вони формують особливий настрій і відображають індивідуальне ставлення до предметів і подій, збагачуючи мову і роблячи її живою [17].

Нові слова потрібні для швидкої передачі інформації про нові явища, технології, культурні тенденції – це інформаційна функція неологізмів.

Сьогодні часто говорять про *стрімінг* (потокове передування відео/аудіо), *блокчейн* (технологія збереження даних), *відеоблогер* (особа, що веде відеоблог). Вживання цих слів дає змогу зрозуміти, про що йдеться: *Він почав стримити ігри на платформі Twitch. Технологія блокчейн швидко розвивається у фінансовій сфері. Відеоблогери зараз популярні серед молоді.*

Інформаційна функція робить розмову актуальною та дозволяє швидко орієнтуватися у сучасності.

Неологізми часто відіграють роль маркерів приналежності до певної соціальної групи, професійного кола чи вікової категорії – це їхня соціолінгвістична функція. Такі слова формують специфічний мовний код спільноти, підкреслюють її ідентичність, стиль спілкування та особливості комунікації:

- *стримити* – вести онлайн-трансляцію, характерне слово для молодіжної мережевого середовища та геймерів;
- *хайпувати* – активно обговорювати, створювати ажіотаж навколо події чи особи, популярне серед молоді;
- *депресняк* – сленгове слово, що позначає стан пригніченості чи депресії, що використовують переважно у неформальному спілкуванні;
- *копірайтер* – професійний термін у сфері маркетингу та реклами для автора текстів;
- *нетікет* – набір правил поведінки в інтернеті, поширених у професіоналів ІТ-сфери та активних користувачів.

Соціолінгвістична функція неологізмів допомагає визначити соціальну приналежність мовця, створює відчуття спільності та належності до певного кола людей, а також відображає особливості сучасної комунікації у різних групах [12].

Функції неологізмів у мові сприяють її постійному оновленню, точному відображенню реальності, збагаченню виразності, адаптації до культурних та соціальних змін. Вони роблять мову не лише інструментом опису світу, а й засобом живого, емоційного та ефективного спілкування [18].

Завдяки неологізмам людська мова здатна відтворювати сучасні реалії та внутрішній стан людини. Дослідження різних функцій неологізмів відкриває глибоке розуміння мовних процесів і є корисним для лінгвістики, літературознавства, викладання мови та практичної комунікації.

1.5 Неологізми в контексті лінгвістичних досліджень XX – XXI століть

Неологізми – це нові слова, які з’являються в мові для позначення нових явищ, понять, предметів і процесів. Вони відображають живу, динамічну природу мови, її здатність пристосовуватись до змін у суспільстві,

науці та культурі. У XX–XXI століттях почалося системне наукове вивчення неологізмів, що дало поштовх розвитку окремої лінгвістичної галузі – неології.

У першій половині XX століття виникла потреба теоретично обґрунтувати і систематизувати явище появи нових слів. Між «власне неологізмами» – словами чи формами, що міцно входять до мовної системи, та «оказіоналізмами» – авторськими, ситуативними новотвореннями, що зберігаються у вузькому контексті або на короткий час [6].

Такий поділ дозволив лінгвістам структуровано досліджувати нові мовні одиниці, вивчати їх стабільність, частоту вживання та роль у мовленні.

Одним із перших практичних застосувань вивчення неологізмів було відстеження їх появи у художній літературі, журналістиці, науково-технічних текстах, де нові слова виконували різні функції – від позначення нових технічних інновацій до створення авторського стилю.

Мовознавці приділяли увагу різним аспектам неологізмів за кількома ключовими напрямками. По-перше, досліджували типологію та класифікацію нових слів, звертаючи увагу на їхнє походження – чи то власні українські новотвори, чи запозичені терміни, а також на граматичні категорії, зокрема іменники, дієслова, прикметники. Важливим було також визначення рівня новизни, тобто є слово повним новоутворенням, чи це випадок зміни значення вже відомого слова, а також ступінь його закріплення в мовній системі [7].

У сфері семантики вчені акцентували на механізмах поширення нових значень у мові, особливо на семантичній деривації.

Функціональна лінгвістика вивчала, як неологізми працюють у різних стилях і жанрах мови – наукових, публіцистичних, художніх, побутових тощо. Це дозволяло зрозуміти роль нових слів у конкретних комунікативних ситуаціях та їх вплив на мовний стиль, а також, яке значення вони мають у побудові текстів чи усного мовлення.

Особливе місце приділялося соціокультурному аспекту. Мовознавці звертали увагу на те, як соціальні, політичні та культурні зміни викликають появу нових назв і термінів. Вони фіксували, що нові політичні події, технологічні інновації, війни, соціальні трансформації часто зумовлюють активне оновлення лексики, що закріплюється в мові та стає частиною мовного простору спільноти [20].

Отже, у комплексі ці напрямки дозволяли глибоко вивчати неологізми не лише як лексичні одиниці, а й як відображення змін у суспільстві, культурі, техніці та способах комунікації. Такий підхід показував, як мова динамічно адаптується до нового, збагачуючи свій словниковий запас відповідно до потреб часу і формуючи мовний портрет епохи.

У сучасний період дослідження неологізмів набули характеру мультидисциплінарного процесу, у якому поєднуються типологічний, семантичний, прагматичний, соціолінгвістичний і психолінгвістичний підходи.

У сучасних дослідженнях значну увагу приділяють процесам взаємодії мов у глобалізованому світі, де активні запозичення, переважно англomовного походження, стають особливим лінгвістичним явищем. Українська мова адаптує багато іноземних слів, наприклад, «смартовий», «стартап», «краудфандинг», «лайкати», що свідчить про тісний кроскультурний вплив і інтеграцію світових мовних ресурсів. Ці позичання не просто копіюються, а часто піддаються адаптації, набувають української фонетики, морфології та іноді збагачуються новим словотвором [5].

Окремий напрямок досліджень – неографія – спеціалізується на вивченні авторських та індивідуальних мовних новацій, тобто творчих новотворів у літературі чи медіапросторі. Це дозволяє оцінити унікальний внесок окремих авторів у оновлення та збагачення української мови, виявити, як творчість впливає на мовне середовище.

Крім того, сучасні лінгвісти особливо концентрують увагу на ролі неологізмів у медіакulturі та соціальних мережах. У цифровому просторі

нові слова поширюються дуже швидко, активно формуються їх значення та смислові відтінки. Поняття, такі як *«тролити»*, *«флешмоб»*, *«стрімінг»* уже давно стали частиною загальноповсякденного лексикону, демонструючи, як трансформують мовлення та культурні практики [2].

Прагматичні та стилістичні аспекти вивчають, як неологізми функціонують у контексті мовної ідентичності, позиціонування мовця та емоційного забарвлення висловлювань. Неологізми, залежно від контексту та комунікативних цілей, можуть підкреслювати належність до певної соціальної чи вікової групи, створювати потрібний стиль чи тон, а також нести різноманітні емоційні відтінки..

Аналіз лексикалізації та стабілізації неологізмів вивчає, які нові слова переходять у стабільний словниковий фонд мови, набувають офіційного статусу або ж навпаки – залишаються ситуативними, жаргонними або поступово зникають з активного вжитку. Цей процес залежить від потреб суспільства, мовної практики та ступеня адаптації неологізмів до норм та традицій мови. Частина новотворів міцно вбудовується в літературну мову та офіційний дискурс, інші живуть обмежений час у вузькому соціальному чи медійному просторі [16].

Отже, сучасне мовознавство досліджує неологізми через призму глобалізації, культурної комунікації, авторської творчості, медіа та соціальних мереж, а також механізмів стабілізації та впровадження нових слів у мовну систему, що відображає динамічну природу мови та її здатність реагувати на сьогоденні виклики.

Наприклад, Л. Підкамінна у своїх роботах присвятила увагу вивченню неологізмів українських ЗМІ, детально розглядаючи слова на кшталт *«локдаун»*, *«фейк»*, *«стрімінг»*. Вона аналізує, як ці лексичні інновації виконують різні семантичні, стилістичні та функціональні ролі в журналістських текстах, що дає змогу зрозуміти їхню динаміку та вплив на медіадискурс [14].

О. Косович систематизував теоретичні засади неології, у тому числі типологію та функції нових слів. Його праця стала базовим фундаментом для подальших досліджень та викладання, пропонуючи глибоке осмислення та класифікацію неологізмів, що допомагає структурувати мовну реформу та вивчення словарного оновлення [19].

В. Жалай зосереджується на специфіці неологізмів у перекладацькій діяльності, демонструючи, як сучасні терміни та новотвори адекватно передаються в різних мовних контекстах. Це має велике значення для міжмовної комунікації та збереження точності значень у міжнародному обміні інформацією [6].

Міжнародні соціолінгвістичні дослідження підкреслюють, що неологізми, що виникають у відповідь на громадські кризи, такі як пандемія чи війна, набувають статусу стабільних мовних одиниць.

Загалом, розвиток української неології можна побачити як результат багаторівневих досліджень кінця XX – початку XXI століть, що охоплюють теоретичні засади, лексикографічний опис, функціональні та стилістичні характеристики, а також вплив соціокультурних умов. Цей комплексний підхід дозволяє чітко відстежувати, як нові слова інтегруються в мову, як вони виражають сучасні реалії та сприяють гнучкості та розвитку української лексики [12].

За результатами таких досліджень формується сучасне мовознавство, яке враховує роль інтернету, ЗМІ, соціальних мереж і глобалізаційних процесів у динаміці неологічних явищ. Водночас значною мірою ці здобутки покладаються на фундамент класичних і сучасних теоретичних напрацювань українських та зарубіжних мовознавців.

Вивчення неологізмів у XX – XXI століттях виявило не лише мовні закономірності, а й культурні, соціальні, психологічні аспекти мовної еволюції. Неологізми – це індикатори громадських змін та мовної адаптації, які допомагають розкривати історію та сучасність [10].

Результати досліджень полегшують викладання мови, покращують якість перекладів та комунікації в різних галузях знань.

Завдяки лінгвістичним підходам стає можливим прогнозувати тенденції розвитку словарного складу, що важливо для збереження мовної культури в умовах глобалізації та цифровізації.

Висновки до першого розділу

Неологізми є важливою лінгвістичною категорією, яка активно відображає динаміку розвитку мови у відповідь на соціальні, культурні, політичні та технологічні зміни. Вивчення неологізмів охоплює широкий спектр питань – від їх типології та класифікації, походження, граматичних та семантичних характеристик, до функцій у різних стилях мовлення, а також соціолінгвістичних аспектів, що пов'язують нові слова з певними групами, професіями чи віковими категоріями.

Наукова увага приділяється також процесам впливу глобалізації, інтенсивним запозиченням, зокрема англomовного походження, а також ролі неологізмів у медіакulturі, соціальних мережах та цифровій комунікації, де вони швидко поширюються та набирають нових значень. Особливе значення має дослідження авторських інновацій – неографії, що допомагає виявити мовну творчість окремих авторів та її вплив на сучасну мову.

Неологізми виконують низку функцій – номінативну, стилістичну, експресивну, соціолінгвістичну – що робить мовлення багатшим, емоційнішим, а комунікацію більш точною та динамічною. Вони сприяють адаптації мови до нових реалій, формуванню мовної ідентичності, відображенню сучасної картини світу.

Отже, неологізми є значним мовним явищем, що відкриває перспективи для глибоких теоретичних та прикладних лінгвістичних досліджень. Вивчення новотворів дає змогу краще зрозуміти закономірності мовного розвитку, засоби комунікації сучасного людини, а також особливості соціокультурних трансформацій, які відображені в мові.

РОЗДІЛ 2

ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ УМОВИ ЗБАГАЧЕННЯ МОВЛЕННЯ УЧНІВ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ НЕОЛОГІЗМАМИ

2.1. Особливості мовленнєвого розвитку учнів профільної школи

Мовленнєвий розвиток учнів старшої профільної школи є складним багатогранним процесом, що охоплює формування комунікативної, мовної та соціокультурної компетентностей, розвиток інтелектуальних і творчих здібностей, а також оволодіння сучасними нормами літературної мови. На цьому етапі навчання відбувається інтенсивне збагачення лексичного запасу, удосконалення граматичних і стилістичних навичок, формування індивідуального мовного стилю, що тісно пов'язано з віковими, психологічними та соціальними особливостями старшокласників.

У профільній школі учні вже володіють базовими знаннями з фонетики, морфології, синтаксису, орфографії, лексики та стилістики, проте їхня мовленнєва компетентність ще потребує системного вдосконалення. Це зумовлено тим, що старшокласники перебувають у період активного становлення світогляду, пошуку власного способу самовираження, формування соціальної ідентичності. Мова у цей час стає не лише засобом спілкування, а й інструментом самопізнання, проявом особистісної позиції, каналом інтеграції в сучасний інформаційний простір.

Однією з ключових характеристик мовлення учнів профільної школи є його залежність від рівня загальної культури, інтелектуального розвитку та комунікативного досвіду. Старшокласники активно взаємодіють із мас-медіа, соціальними мережами, цифровими технологіями, що значно впливає на мовну поведінку. У їхньому мовленні все частіше з'являються запозичення, неологізми, сленгові одиниці, скорочення та гібридні слова, які відображають новітні тенденції мовного розвитку. З одного боку, це збагачує мову, робить її більш сучасною, динамічною та виразною, а з іншого — потребує

педагогічного керівництва з боку вчителя, аби сформувати критичне ставлення до мовних новацій і навчити доречно використовувати їх у різних комунікативних ситуаціях.

Особливу роль у процесі мовленнєвого розвитку відіграє соціальне оточення учнів. Мова спілкування з ровесниками, медійний контент, публічні комунікації, участь у дискусіях, дебатах, проєктах впливають на засвоєння нових лексичних одиниць і розвиток мовного чуття. У цьому контексті важливим завданням учителя є створення умов, за яких учні усвідомлюватимуть значення мовної культури, опановуватимуть не лише традиційні мовні норми, а й сучасні тенденції українського мовлення. Зокрема, необхідно навчити старшокласників розрізняти стилістичну доречність неологізмів, розуміти їх етимологію, уживати їх у науковому, публіцистичному та розмовному стилях залежно від комунікативної мети.

Мовленнєвий розвиток у старшій школі тісно пов'язаний із когнітивним і психологічним дозріванням учнів. У цьому віці переважають логічне мислення, критичний аналіз, уміння порівнювати, узагальнювати, абстрагувати. Водночас зростає потреба у самовираженні, демонстрації власних суджень, творчих здібностей, що стимулює розвиток усного й писемного мовлення. Саме через мовлення старшокласники реалізують власну пізнавальну активність, формують ціннісні орієнтири, розвивають комунікативну ініціативу. Тому освітній процес має бути спрямований не лише на вивчення мовних фактів, а й на створення умов для розвитку мовної особистості, здатної вільно оперувати сучасними засобами комунікації.

Профільна школа має на меті не тільки засвоєння мовної теорії, а й розвиток практичних навичок мовленнєвої діяльності в різних сферах — академічній, професійній, побутовій, культурній. Збагачення мовлення неологізмами є ефективним засобом оновлення лексичного запасу, розширення комунікативних можливостей учнів, формування їхньої адаптивності до сучасних мовних процесів. Робота з новими словами активізує пізнавальний інтерес, сприяє формуванню навичок самостійного

пошуку інформації, осмислення мовних явищ, розвитку критичного мислення.

Отже, мовленнєвий розвиток учнів профільної школи є результатом взаємодії психологічних, соціальних, лінгвістичних і педагогічних чинників. Успішність цього процесу визначається тим, наскільки освітнє середовище створює умови для свідомого, творчого й критичного ставлення до мови. Саме на цьому етапі формуються навички, що забезпечують комунікативну компетентність і готовність використовувати українську мову як гнучкий, сучасний інструмент спілкування. Педагогічна робота має бути спрямована на розвиток мовної активності учнів, підвищення культури мовлення та вміння інтегрувати новітні лексичні одиниці у власну мовну практику.

Проблема мовленнєвого розвитку учнів профільної школи набуває особливої ваги в умовах реформування освіти, коли відбувається переорієнтація навчального процесу з відтворення знань на формування компетентностей. Відповідно до Концепції Нової української школи, одним із ключових завдань є формування в учнів здатності ефективно користуватися мовою як засобом пізнання, комунікації, самовираження та соціальної взаємодії. Це означає, що вчитель української мови має не лише навчати граматики, орфографії чи пунктуації, а й виховувати мовну особистість, здатну орієнтуватися у сучасному мовному просторі, критично оцінювати нові мовні явища та творчо використовувати їх у власному мовленні.

У старшій школі учні активно формують навички академічного та публічного мовлення, беруть участь у дебатах, проєктних дослідженнях, творчих роботах, що вимагає високого рівня мовної культури. Уміння точно добирати слова, використовувати мовні новації, уникати калькування чи надмірного запозичення сприяє розвитку не лише лексичної, а й комунікативної компетентності. Водночас спостерігається певна суперечність між мовними нормами, які закріплені в шкільних підручниках, і живим мовленням учнів, що насичене неологізмами, сленгізмами та

англіцизмами. Це зумовлює необхідність поєднання нормативного й функціонально-комунікативного підходів до навчання української мови.

Мовленнєвий розвиток у старшій школі передбачає поступовий перехід від репродуктивних форм діяльності до творчих. Якщо на попередніх етапах основну увагу приділяли правильності висловлювання, то у профільній школі акцент зміщується на зміст, стиль, логіку та індивідуальність мовлення. Учні мають навчитися висловлювати власну позицію, аргументувати думку, інтерпретувати інформацію, використовуючи при цьому сучасні мовні засоби. Застосування неологізмів у навчальному процесі сприяє розвитку цих умінь, адже воно активізує мислення, розширює словниковий запас, формує відчуття мовного часу та комунікативну гнучкість.

Важливим аспектом є також формування у старшокласників ціннісного ставлення до мови. Учитель має сприяти усвідомленню того, що мова є не лише засобом передачі інформації, а й духовною цінністю, елементом національної ідентичності, культурного спадку. Робота з неологізмами в цьому контексті допомагає показати живу динаміку мови, її здатність реагувати на суспільні зміни, зберігаючи водночас власну систему норм і традицій. Через осмислення нових слів учні глибше розуміють зв'язок між мовою та культурою, між особистісним і суспільним розвитком.

Дослідження психологів (зокрема Л. Виготського, О. Леонтьєва, І. Зимньої) доводять, що старший шкільний вік є періодом інтенсивного розвитку рефлексивного та поняттєвого мислення, яке безпосередньо впливає на мовну діяльність. Учні вчаться не лише відтворювати мовні конструкції, а й усвідомлювати їх смислову структуру, експериментувати зі словом, створювати власні висловлювання. Саме в цей період формується потреба у виразному, логічно послідовному, граматично правильному мовленні, що відповідає вимогам сучасного суспільства. Тому завдання школи полягає в тому, щоб забезпечити навчально-методичні умови для розвитку мовного чуття, уваги до значення слів, до їх стилістичної забарвленості й доречності в різних контекстах.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що мовленнєвий розвиток старшокласників має розглядатися як цілісна система, у якій поєднуються когнітивні, комунікативні, емоційні та культурні чинники. Ефективність цього процесу залежить від інтеграції традиційних і сучасних підходів, від відкритості навчального середовища до мовних змін, від здатності вчителя спрямовувати нові тенденції у конструктивне русло. Розвиток мовлення через засвоєння неологізмів не лише актуалізує сучасні мовні процеси, а й сприяє становленню мовної особистості, здатної мислити критично, говорити точно та творчо, використовувати мову як засіб пізнання і самореалізації.

2.2. Неологізми як засіб розвитку лексичної компетентності учнів

Формування лексичної компетентності є одним із ключових завдань мовної освіти у профільній школі, адже саме вона забезпечує здатність учнів правильно, точно та доречно використовувати слова у процесі усного й писемного мовлення. Лексична компетентність охоплює знання значень слів, їх стилістичних відтінків, граматичних характеристик, а також уміння добирати слова відповідно до ситуації спілкування. У сучасних умовах, коли мова активно поповнюється новими словами, важливим засобом розвитку лексичної компетентності стають неологізми – нові мовні одиниці, що з'являються внаслідок суспільних, науково-технічних, культурних та інформаційних змін.

Неологізми як лексичні інновації виконують не лише номінативну функцію, а й мають значний дидактичний потенціал. Робота з ними сприяє розвитку у старшокласників умінь аналізувати структуру слова, визначати джерело його походження, встановлювати семантичні зв'язки між новим і відомим лексичним матеріалом. Вивчення неологізмів розвиває мовне чуття, підвищує лінгвістичну свідомість, формує інтерес до дослідження мови як живого, динамічного явища. Через знайомство з новими словами учні

засвоюють не лише мовні факти, а й соціокультурні процеси, що стоять за ними: нові технології, поняття, професії, явища суспільного життя.

Збагачення мовлення неологізмами допомагає старшокласникам усвідомити закономірності розвитку мови, зрозуміти, що лексика є найрухомішим її рівнем, який швидко реагує на зміни в суспільстві. Завдяки роботі з новими словами формується здатність гнучко використовувати мовні засоби, підвищується мовна мобільність, зростає інтерес до самостійного пошуку лексичних одиниць. Неологізми стимулюють когнітивну діяльність учнів, спонукають до розмірковування над значенням слова, його емоційним відтінком, доречністю в різних комунікативних ситуаціях.

Одним із найважливіших аспектів роботи з неологізмами є розвиток лексичного чуття – здатності інтуїтивно відчувати точність і доречність слова в мовленні. Учні навчаються співвідносити нові слова з існуючими синонімічними рядами, відчувати межу між літературною нормою і розмовним вживанням, визначати стилістичну функцію неологізмів у тексті. Наприклад, під час аналізу таких слів, як *фейк*, *стрімінг*, *лайкати*, *блокчейн*, *смартовий*, учні можуть порівняти їх зі звичними українськими відповідниками (*вигадка*, *пряма трансляція*, *вподобати*, *ланцюг блоків*, *розумний*), визначити їхню експресивність, частоту вживання та контекстуальну доцільність. Такі вправи не лише розширюють словниковий запас, а й формують навички критичного мовного аналізу.

Робота з неологізмами має і виховний аспект. Вона допомагає учням усвідомити національну самобутність української мови, її здатність до саморозвитку і збагачення, а також формує патріотичне ставлення до рідного слова. Знайомство з українськими новотворами, що з'явилися в умовах війни, цифровізації чи суспільних змін (наприклад, *бавовна*, *байрактар*, *волонтерити*, *диджиталізація*), сприяє розумінню того, що мова є живим свідченням історичних подій і соціальних процесів. Учні починають

сприймати неологізми не просто як нові слова, а як культурно марковані одиниці, що відображають цінності часу.

Неологізми також стимулюють розвиток творчої лексичної діяльності. У процесі навчання учні можуть самостійно створювати власні слова за аналогією до існуючих, добирати неологізми для опису сучасних реалій, порівнювати українські новотвори з іншомовними запозиченнями, моделювати тексти з елементами сучасної лексики. Такі завдання сприяють не лише засвоєнню лексичного матеріалу, а й розвитку мовотворчості, креативності, вміння гнучко мислити у мовних ситуаціях. Вони підвищують мотивацію до навчання, оскільки учні бачать, що українська мова постійно оновлюється, відображає сучасність і надає можливість вільно виражати нові думки та явища.

З педагогічного погляду неологізми є ефективним засобом формування в учнів комунікативної компетентності, оскільки сприяють опануванню нових мовних норм, розширенню тематичних полів спілкування та засвоєнню актуальної термінології. Через роботу з неологізмами школярі навчаються сприймати сучасні тексти різних стилів – публіцистичного, наукового, художнього, медіатекстів – розуміти їх лексичну специфіку, інтерпретувати зміст відповідно до контексту. Використання нових слів у письмових роботах, виступах, есе чи дебатах формує вміння чітко, аргументовано та сучасно висловлювати власну позицію.

Важливо, щоб робота з неологізмами в профільній школі здійснювалася системно, на основі поєднання аналітичного, комунікативного та творчого підходів. Учитель має не лише знайомити учнів із новими словами, а й навчати аналізувати їх структуру, визначати сферу вживання, простежувати процес входження у мовну систему. Ефективними засобами формування лексичної компетентності є лексичні міні-дослідження, створення словників неологізмів, порівняльний аналіз запозичених та власне українських новотворів, складання тематичних карт понять, участь у мовних проєктах чи інтерактивних іграх.

Отже, неологізми виступають не лише засобом збагачення словникового запасу учнів, а й важливим інструментом розвитку їхньої мовної особистості. Через роботу з лексичними інноваціями формується критичне ставлення до мовних явищ, розвивається здатність розрізняти нормативні й ненормативні одиниці, усвідомлюється значення мови як відображення суспільного розвитку. Неологізми відкривають перед учнями можливість бачити мову як живу, гнучку, здатну реагувати на виклики часу систему, а отже – формують у них повагу до рідного слова і бажання користуватися ним сучасно, творчо й грамотно.

2.3. Аналіз чинних навчальних програм і підручників профільної школи в аспекті досліджуваної проблеми

Питання роботи з неологізмами у процесі навчання української мови відображене в навчально-методичній документації Міністерства освіти і науки України, зокрема у чинних програмах і підручниках для профільної школи. Відповідно до Типової освітньої програми для закладів загальної середньої освіти (10–11 класи), метою вивчення української мови є формування в учнів комунікативної, мовної, соціокультурної та діяльнісної компетентностей. Програма передбачає розвиток умінь користуватися сучасною українською літературною мовою в усіх видах мовленнєвої діяльності, а також формування вмінь сприймати, аналізувати й створювати тексти різних стилів і жанрів. У цьому контексті робота з неологізмами розглядається як невід’ємна складова процесу збагачення лексичного запасу та розвитку мовного чуття учнів.

Аналіз навчальної програми засвідчує, що тематика, пов’язана з лексичними інноваціями, згадується в розділах, присвячених лексикології, стилістиці, культурі мовлення, медіаграмотності та розвитку зв’язного мовлення. У програмі наголошується на необхідності ознайомлення учнів із

сучасними тенденціями української мови, зокрема з явищами запозичень, появою нових слів, змінами в їх значенні та стилістичному ужитку. Проте конкретний зміст роботи з неологізмами часто не деталізується, що залишає вчителів простір для творчої ініціативи та власних методичних рішень.

Підручники з української мови для профільних класів (автори О. Авраменко, Л. Пономаренко, О. Заболотна, Г. Шелехова та ін.) містять окремі рубрики, присвячені сучасним мовним процесам. У них подаються приклади нових слів, що з'явилися у медіа- та суспільному просторі, аналізуються причини їх виникнення, способи творення, стилістична забарвленість. Так, у підручнику О. Авраменка (2023) у темі «Лексикологія. Значення слова» наведено приклади таких неологізмів, як *смартпристрій*, *блогер*, *хештег*, *діджиталізація*, *байрактар*, із поясненням їх значення та контексту вживання. Автор акцентує на тому, що вміння розуміти нові слова та доречно використовувати їх у мовленні є ознакою мовної культури сучасної людини.

Окремі підручники включають вправи, спрямовані на аналіз і тлумачення неологізмів, добір українських відповідників до іншомовних новотворів, укладання власних словничків сучасних слів. Наприклад, у підручнику Л. Пономаренко (2024) запропоновано завдання «Знайди неологізм у тексті», «Поясни його значення», «Добери український відповідник» або «Визнач, чи є слово okazіonalіzmoz». Такі завдання сприяють розвитку аналітичного мислення, формують навички словотвірного аналізу, розвивають мовну чутливість до інноваційних процесів.

Водночас проведений аналіз свідчить про недостатню системність роботи з неологізмами в сучасних навчальних матеріалах. Більшість підручників лише фрагментарно торкаються теми нових слів, не пропонуючи розгорнутих методичних моделей їх засвоєння чи інтеграції у мовленнєву практику учнів. Здебільшого неологізми розглядаються як ілюстративний матеріал, а не як повноцінний навчальний ресурс. Відсутність узгодженого методичного підходу ускладнює формування лексичної компетентності,

оскільки робота з новими словами має носити не епізодичний, а системний характер.

Окрім того, більшість програм і підручників не враховують специфіку медіалінгвістичного простору, у якому функціонує сучасна українська мова. Учні активно споживають інформацію через соціальні мережі, блоги, подкасти, стрімінгові сервіси, де неологізми з'являються і поширюються особливо швидко. Однак навчальні матеріали рідко містять тексти з реального медіаконтенту, що обмежує можливість практичного ознайомлення учнів із живим мовним середовищем. Тому важливо інтегрувати в уроки елементи медіаосвіти, аналізувати сучасні тексти зі ЗМІ, реклами, соцмереж, щоб показати функціонування неологізмів у природному контексті.

Серед позитивних тенденцій можна відзначити прагнення сучасних авторів підручників урізноманітнювати мовний матеріал і включати слова, які відображають соціокультурні зміни останніх років. Так, у нових виданнях зустрічаються неологізми, пов'язані з війною (*волонтерити, бавовна, дрон, байрактар*), інформаційними технологіями (*чат-бот, стартап, стрімінг, подкаст*), повсякденним життям (*лайкати, репостити, фудкорт, донатити*). Такий підхід відповідає сучасним реаліям і допомагає учням сприймати українську мову як живу, актуальну та конкурентоспроможну у світовому контексті.

Водночас існує потреба у створенні спеціалізованих навчально-методичних матеріалів, які б систематизували роботу з неологізмами у профільній школі. Це можуть бути посібники, електронні ресурси або інтерактивні платформи з вправами, що поєднують теоретичні знання про неологізми з практичними завданнями на їх розпізнавання, тлумачення, творення та доречне використання. Такі матеріали дозволили б поглибити мовну освіту, розширити її зміст і зробити навчання ближчим до реального мовного середовища.

Отже, аналіз чинних навчальних програм і підручників свідчить про те, що тематика неологізмів у профільній школі отримує фрагментарне, але поступово зростаюче висвітлення. Вона потребує більш цілеспрямованого методичного опрацювання, інтеграції у всі рівні мовної освіти — від лексикології до розвитку зв'язного мовлення. Залучення учнів до активного вивчення і використання неологізмів сприятиме формуванню сучасної мовної особистості, здатної мислити, спілкуватися та творити у динамічному комунікативному просторі ХХІ століття.

2.4. Методика добору неологізмів для роботи на уроках української мови

Ефективна робота з неологізмами у профільній школі неможлива без науково обґрунтованої методики їх добору. Оскільки неологізми постійно з'являються в сучасній українській мові, учитель має вміти відбирати ті з них, які відповідають віковим особливостям учнів, навчальним цілям і комунікативним потребам. Добір мовного матеріалу повинен ґрунтуватися на принципах системності, доступності, актуальності, функціональної доцільності та культурної відповідності. Важливо, щоб нові слова, які виносяться на урок, не лише знайомили учнів із сучасним словником, а й формували у них повагу до рідної мови, розуміння її еволюції та динаміки розвитку.

Передусім, добір неологізмів має здійснюватися з урахуванням освітніх завдань програми з української мови. Якщо метою є формування лексичної та комунікативної компетентностей, то доцільно включати слова, які поширені в сучасному публічному, науковому чи медійному просторі. Це дає можливість показати учням живу мову сучасності, актуалізувати зв'язок між навчальним матеріалом і повсякденним спілкуванням. До прикладу, для теми «Лексикологія. Значення слова» можуть бути використані неологізми

смартосвіта, фейк, блогер, хештег, лайкати, волонтерити, які дозволяють продемонструвати процеси словотворення, запозичення, семантичного розширення чи метафоризації.

Другим важливим критерієм добору є функціональна доречність неологізмів. Учитель повинен відбирати ті лексичні одиниці, які мають комунікативну цінність і можуть бути використані в навчальних і життєвих ситуаціях. Наприклад, у темах, що стосуються мас-медіа, інформаційних технологій чи соціальних комунікацій, доцільно залучати такі слова, як *стрімінг, контент, пост, подкаст, стартап, месенджер, дрон*. У розділах, присвячених культурі мовлення, доречно аналізувати неологізми, пов'язані з етичними та соціальними процесами, — *інклюзивність, ековідповідальність, волонтерство, гендерна рівність*. Такий підхід сприяє осмисленню соціального контексту мови й формує в учнів навички адекватного мовного вживання.

Наступним критерієм є семантична прозорість. Для учнів профільної школи слід добирати неологізми, значення яких можна логічно пояснити на основі вже відомих мовних моделей або контексту. Складні запозичення, які не мають усталеного значення або не вживаються в навчальних чи комунікативних ситуаціях, доцільно уникати. Наприклад, слова типу *краудфандинг, нетікет, біткоїн, мем, челендж* варто подавати лише тоді, коли вони активно функціонують у мовленні старшокласників і мають зрозуміле пояснення. Такий добір дозволяє уникнути формального запам'ятовування і сприяє усвідомленню мовних процесів.

Не менш важливо враховувати стилістичну нейтральність і нормативність. Учитель повинен критично ставитися до неологізмів, що мають розмовний, жаргонний або надмірно запозичений характер. Робота з ними можлива лише за умови зіставлення з літературними відповідниками, пояснення відмінностей між офіційною нормою і просторіччям. Наприклад, аналіз слів *заиквар, хейтити, крінж, рофлити* може супроводжуватися вправами на пошук нейтральних варіантів, визначення сфери їх уживання та

оцінку комунікативної доречності. Це сприяє формуванню в учнів критичного мовного мислення та культури мовлення.

Важливим аспектом методики добору неологізмів є джерельна база. Учитель може використовувати такі джерела, як:

- електронні словники нових слів і виразів («Словник неологізмів сучасної української мови», «Мова.info», «Словник українських медіа»);
- тексти з українських ЗМІ, освітніх порталів, науково-популярних журналів;
- матеріали соціальних мереж і блогів, що відображають актуальні комунікативні тенденції;
- сучасні художні твори, публіцистичні статті, інтерв'ю.

Такі джерела дозволяють учням спостерігати процес появи й функціонування неологізмів у природному контексті, розвивати навички аналізу сучасних текстів і критичного читання.

У методичній практиці доцільно дотримуватися принципу поступовості та інтеграції. На початкових етапах роботи учні ознайомлюються з поняттям неологізму, його структурою, способами творення. Далі відбувається аналіз неологізмів у текстах, визначення їх ролі у формуванні змісту й стилю. На завершальному етапі — створення власних висловлювань з використанням нових слів, складання мінісловників або тематичних добірок. Така система забезпечує свідоме засвоєння нової лексики, активізує словниковий запас і розвиває мовну самостійність.

Важливе місце у доборі неологізмів посідає принцип соціокультурної релевантності. Оскільки мова тісно пов'язана з культурою та світоглядом народу, важливо, щоб нові слова, які подаються на уроках, відображали національні цінності, суспільні події, досягнення науки й техніки, культурні явища. Наприклад, вивчення неологізмів, пов'язаних із сучасними подіями в Україні (*байрактар, волонтерити, диджиталізація, бавовна*), сприяє не лише збагаченню словникового запасу, а й вихованню громадянської свідомості, патріотизму та мовної гідності.

Підсумовуючи, слід зазначити, що методика добору неологізмів для роботи в профільній школі має поєднувати науковість і практичність. Вона повинна забезпечувати мовленнєвий розвиток учнів через залучення до актуального мовного простору, формувати навички аналізу сучасної лексики, сприяти розвитку культури мовлення та самостійності у вживанні нових слів. Виважений добір неологізмів дозволяє зробити уроки української мови динамічними, змістовними й близькими до реального життя, а головне — допомагає формувати мовну особистість, здатну адекватно реагувати на мовні зміни сучасності.

2.5. Форми, методи та прийоми роботи з неологізмами в процесі розвитку усного і писемного мовлення

Формування в учнів умінь вільно й доречно використовувати неологізми у власному мовленні потребує системної методичної організації. Робота з новими словами має бути спрямована не лише на розширення словникового запасу, а й на розвиток комунікативних умінь, удосконалення усного й писемного мовлення, формування навичок аналізу й оцінки мовних новацій. Для досягнення цих цілей важливо застосовувати різноманітні форми, методи та прийоми, які забезпечують активну участь учнів у навчальному процесі, сприяють творчому осмисленню мови й підвищують інтерес до її вивчення.

Однією з провідних форм роботи є урок-комунікація, під час якого учні практично опановують нову лексику через різні види мовленнєвої діяльності – слухання, читання, говоріння та письмо. Наприклад, під час тематичних дискусій або дебатів («Чи потрібні українські відповідники до іншомовних неологізмів?», «Як мова реагує на події сучасності?») учні вчаться доречно вживати сучасні лексичні одиниці, аргументувати думки, дотримуючись норм літературної мови. Такі заняття сприяють розвитку логічного мовлення,

уміння вести діалог, добирати точні слова й підтримувати мовленнєву культуру.

Важливе місце займають інтерактивні методи навчання, які орієнтовані на співпрацю, діалог і творчу активність. До найефективніших належать:

- метод проєктів – створення мінісловників сучасних неологізмів, презентацій про походження нових слів, досліджень на тему «Як змінюється мова під впливом технологій»;

- рольові ігри – моделювання мовних ситуацій («журналіст бере інтерв'ю в блогера», «дебати між традиціоналістом і новатором»), де учні мають використовувати неологізми в природному контексті;

- метод кейсів – аналіз реальних текстів зі ЗМІ чи соціальних мереж, у яких уживаються нові слова, визначення їх змісту, емоційного забарвлення, стилістичної функції;

- метод порівняльного аналізу – співставлення українських неологізмів з іншомовними, обговорення питань адаптації, перекладу й нормування.

Ці методи сприяють формуванню практичних умінь, підвищують мотивацію до навчання та дають змогу учням відчувати себе активними учасниками мовного процесу.

Значний потенціал мають прийоми розвитку усного мовлення через роботу з неологізмами. До них належать:

- словникові розвідки, під час яких учні шукають походження, значення та контекст уживання певних нових слів;

- лінгвістичні дискусії – обговорення правильності вживання запозичених неологізмів, їхніх українських відповідників;

- усні повідомлення або мініпрезентації про нові явища в мові;

- мовні ігри, наприклад, «Неологічний детектив» (учні визначають неологізми у тексті) чи «Створи слово» (пропонують власні новотвори за аналогією до відомих моделей).

Такі прийоми розвивають мовну спостережливість, творче мислення, уміння чітко формулювати думки та доречно використовувати нову лексику в різних мовних ситуаціях.

У процесі розвитку писемного мовлення неологізми також відіграють важливу роль. Вправи на створення текстів із використанням сучасних слів (есе, статей, нарисів, рецензій) сприяють формуванню навичок письмової комунікації, адекватного добору лексичних засобів, стилістичної узгодженості висловлювань. Наприклад, учням можна запропонувати написати короткий нарис на тему «Неологізми, що характеризують сучасну молодь» або «Як з'являються нові слова в українській мові». Такі завдання розвивають уміння інтегрувати нову лексику у власне мовлення, підвищують мовну гнучкість і креативність.

Ефективним засобом розвитку мовлення є аналіз медіатекстів. Робота з фрагментами новин, блогів, реклами, інтерв'ю дає змогу учням простежити функціонування неологізмів у природному контексті, розрізняти стилістичні особливості вживання сучасної лексики. Наприклад, під час аналізу тексту новини учні визначають, які неологізми мають публіцистичне, а які – розмовне забарвлення, пояснюють, як вони впливають на сприйняття змісту. Цей прийом допомагає поєднати навчання мови з розвитком критичного мислення й медіаграмотності.

До сучасних форм навчання варто також віднести електронні словники, інтерактивні платформи та мобільні додатки, які можна використовувати для самостійного опрацювання неологізмів. Створення спільного онлайн-словника нових слів класом, участь у лінгвістичних флешмобах або квестах, використання навчальних чат-ботів активізують пізнавальну діяльність учнів і наближають освітній процес до реалій цифрової комунікації.

Важливим дидактичним прийомом є створення ситуацій творчого мовлення. Учитель може організовувати завдання типу «редагування сучасного тексту», «створи власну публікацію для соцмережі», «склади рекламний слоган з використанням неологізму». У таких вправах учні не

лише практикуються у вживанні нових слів, а й розуміють їхню семантичну гнучкість, емоційне навантаження та функціональну роль. Завдяки цьому формується здатність до самостійного, усвідомленого вибору мовних засобів.

Вибір методів і прийомів роботи з неологізмами має враховувати профіль навчання, рівень мовної підготовки учнів і цілі уроку. Для гуманітарних класів доцільно використовувати аналіз художніх і публіцистичних текстів, створення авторських новотворів, проведення лінгвістичних дискусій. Для природничо-математичних профілів ефективними є вправи на переклад і термінологічний аналіз, укладання тематичних словників наукових неологізмів. У будь-якому випадку робота з новими словами має бути практично орієнтованою, тобто спрямованою на формування навичок їх уживання у власному мовленні.

Отже, форми, методи та прийоми роботи з неологізмами мають забезпечити цілісне поєднання мовного, когнітивного й комунікативного розвитку учнів. Вони сприяють збагаченню активного словникового запасу, підвищенню мовної культури, розвитку критичного й творчого мислення, формуванню здатності вільно користуватися сучасними мовними засобами у різних життєвих ситуаціях. Робота з неологізмами є ефективним шляхом оновлення мовної освіти, оскільки поєднує традиційні лінгводидактичні принципи з реаліями сучасного мовного середовища, робить навчання української мови актуальним, змістовним і практично значущим для кожного учня.

Висновки до другого розділу

Ефективність формування лексичної компетентності залежить від урахування вікових і психолінгвістичних особливостей старшокласників, а також від добору змісту навчання, який відображає сучасні тенденції розвитку української мови. Проаналізовані чинні навчальні програми й

підручники засвідчили недостатню увагу до системної роботи з лексичними інноваціями, що зумовлює потребу у вдосконаленні методики викладання. Визначено комплекс педагогічних умов, серед яких провідними є комунікативна спрямованість навчання, залучення учнів до творчих мовленнєвих ситуацій, використання неологізмів у контексті актуальних тем сучасності. Запропоновано орієнтовні напрями добору неологізмів для навчального процесу за критеріями частотності, стилістичної доцільності й комунікативної значущості. Отже, узагальнення теоретичних і методичних положень дозволило сформулювати підґрунтя для подальшої створення системи вправ.

РОЗДІЛ 3

МЕТОДИКА ЗБАГАЧЕННЯ МОВЛЕННЯ УЧНІВ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ НЕОЛОГІЗМАМИ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

3.1. Аналіз підручників, посібників і методичних рекомендацій

Проблема роботи з неологізмами у процесі навчання української мови в старших класах є актуальною складовою сучасної методики викладання. Аналіз навчально-методичних матеріалів показує, що питання оновлення лексики, формування мовної компетентності та залучення учнів до сучасних мовних процесів поступово посідають важливе місце в шкільній освіті. У зв'язку з цим важливо дослідити, як різні автори підручників і посібників реалізують роботу з новими словами, які підходи пропонують до вивчення неологізмів, а також наскільки ці матеріали відповідають сучасним вимогам лінгводидактики.

Відповідно до чинної Типової освітньої програми для закладів загальної середньої освіти (10–11 класи), серед основних завдань курсу української мови визначено формування в учнів комунікативної, мовної та соціокультурної компетентностей, зокрема вміння орієнтуватися у сучасному мовному просторі. У програмі наголошено на необхідності ознайомлення учнів із новими явищами в лексиці, способами творення неологізмів, тенденціями мовного розвитку, проте конкретні методичні рекомендації щодо роботи з ними залишаються недостатньо деталізованими. Це створює певні труднощі для вчителів у доборі матеріалу, побудові системи вправ і організації практичної роботи з учнями.

Аналіз змісту сучасних підручників із української мови для профільних класів (автори О. Авраменко, Л. Пономаренко, Г. Шелехова, О. Заболотна, Т. Ярошенко, М. Пентиліук) дає змогу виявити загальні тенденції та особливості подання теми неологізмів. У більшості підручників ця тема

розглядається в межах розділів «Лексикологія», «Культура мовлення», «Стилістика» або «Сучасні тенденції розвитку української мови». Так, у підручнику О. Авраменка (2023) наведено приклади сучасних неологізмів – *смартосвіта, блогер, хештег, байрактар, диджиталізація* – з поясненням їх походження, значення та функціонального навантаження. Автор звертає увагу на роль нових слів у відображенні соціальних процесів і пропонує низку вправ для визначення джерел запозичень, пошуку українських відповідників та аналізу стилістичної доречності вживання.

У підручнику Л. Пономаренко (2024) значну увагу приділено вправам, спрямованим на формування лексичної чутливості. Наприклад, учням пропонується визначити неологізми у медіатекстах, пояснити їх значення, дібрати до них синоніми або українські відповідники. Окремі завдання орієнтовані на розвиток критичного ставлення до надмірних запозичень: учні мають аргументувати, у яких ситуаціях варто використовувати питомі українські слова, а коли доречні міжнародні терміни. Такий підхід відповідає сучасним вимогам мовної політики, спрямованої на збереження національної ідентичності мови.

Г. Шелехова у своїх навчальних посібниках наголошує на необхідності поєднання традиційної лексикології з елементами медіаосвіти. Вона пропонує тексти зі ЗМІ, соціальних мереж та реклами, у яких учні мають знайти неологізми, визначити їх сферу функціонування та комунікативну мету. Це формує у школярів здатність критично аналізувати мовні процеси та усвідомлювати зв'язок між лексикою і культурними явищами.

Разом з тим проведений аналіз показує, що переважна більшість підручників подає тему неологізмів фрагментарно, без глибокого розкриття її лінгводидактичного потенціалу. Завдання, які пропонуються учням, здебільшого мають репродуктивний характер – визначити, пояснити, знайти, але рідко передбачають самостійне створення висловлювань або моделювання мовних ситуацій із використанням нових слів. Недостатньо уваги приділяється творчим і комунікативно орієнтованим завданням, що

могли б активізувати практичне застосування неологізмів у мовленні старшокласників.

З метою систематизації результатів проведеного аналізу доцільно узагальнити основні характеристики підручників у таблиці.

Таблиця 3.1.

Порівняльна характеристика підручників з української мови для 10–11 класів щодо роботи з неологізмами

Автор, рік видання	Форми подання матеріалу про неологізми	Типи вправ	Сильні сторони	Недоліки
О. Авраменко, 2023	Приклади сучасних неологізмів, короткі пояснення значень	Вправи на тлумачення і добір відповідників	Актуальні приклади, лексична сучасність	Відсутність системності у формуванні компетентності
Л. Пономаренко, 2024	Теоретичні відомості + аналітичні завдання	Порівняння, визначення доречності вживання	Розвиток критичного мислення	Недостатньо творчих завдань
Г. Шелехова, 2022	Тексти зі ЗМІ та соцмереж	Аналіз, коментар, власні висновки	Інтеграція медіаосвіти, сучасний підхід	Обмежена кількість прикладів
О. Заболотна, 2021	Традиційне викладення теми	Вправи на розпізнавання	Доступність викладу, зрозумілість	Відсутність міжпредметних зв'язків

Отже, проведений аналіз свідчить, що підручники з української мови поступово адаптуються до потреб сучасної мовної освіти, проте не забезпечують повною мірою системної роботи з неологізмами. Учителів доводиться самостійно добирати матеріал, розробляти вправи та творчі завдання, які б сприяли формуванню у старшокласників мовної гнучкості й умінь користуватися сучасною лексикою у власному мовленні. Це визначає

потребу у створенні цілісної системи вправ, що й стане предметом розгляду у наступному підпункті.

З метою виявлення узагальнених тенденцій подання теми неологізмів доцільно проаналізувати не лише зміст підручників, а й сучасні методичні рекомендації та посібники для вчителів української мови. Зокрема, у виданні «Методика навчання української мови в старшій школі» (ред. М. Пентилюк, 2022) підкреслюється, що одним із ключових напрямів модернізації мовної освіти є формування в учнів здатності орієнтуватися в динаміці сучасної лексики. Автори наголошують, що неологізми – це не лише об’єкт вивчення, а й важливий інструмент розвитку мовного чуття, уміння аналізувати мовні процеси та будувати власне висловлювання відповідно до сучасних норм і комунікативних потреб. Автори рекомендують включати роботу з неологізмами до завдань із розвитку зв’язного мовлення, зокрема у вигляді мовних спостережень, мінідосліджень або творчих робіт на актуальні теми.

У посібнику О. Заболотної (2021) акцент зроблено на тому, що робота з неологізмами має забезпечувати інтеграцію лінгвістичних і соціокультурних знань. Авторка радить застосовувати тексти публіцистичного та медійного стилів, які відображають живу мову сучасного суспільства. Вона підкреслює, що осмислення нових слів у їхньому контекстному вживанні допомагає учням глибше усвідомити зміст мовних одиниць, їх емоційне забарвлення і роль у комунікації. Такий підхід формує у старшокласників не лише лексичну компетентність, а й навички критичного мислення.

У методичних рекомендаціях Г. Шелехової (2022) зосереджено увагу на важливості медіаосвітнього підходу до вивчення неологізмів. Авторка пропонує залучати матеріали з інформаційних порталів, соціальних мереж, телепередач і блогів, де нові слова функціонують у природному середовищі. Вона підкреслює, що аналіз таких текстів сприяє розвитку навичок мовного аналізу, формує здатність розпізнавати стильові відмінності, а також вчить учнів свідомо ставитися до мовної моди, розуміти різницю між доречністю та

надмірністю у вживанні неологізмів. Цей підхід дозволяє поєднати традиційні методи навчання з елементами цифрової грамотності.

Водночас огляд наявних методичних праць показує, що переважна частина рекомендацій стосується лише теоретичних аспектів вивчення неологізмів. Лише окремі автори пропонують розроблені системи вправ або приклади уроків, спрямованих на практичне формування лексичних умінь учнів. Це свідчить про те, що практична методика роботи з неологізмами залишається недостатньо розробленою, а вчителі часто змушені створювати власні дидактичні матеріали.

Проблема також полягає у відсутності єдиного підходу до відбору мовного матеріалу. Часто нові слова подаються без урахування їх стилістичної належності, частотності вживання чи комунікативної доречності. У результаті учні сприймають неологізми лише як окремі цікаві слова, а не як складову живої системи мови. Саме тому виникає потреба у створенні цілісної, системної методики, яка поєднувала б лінгвістичну основу (знання про неологізми як мовне явище) з практичними прийомами (вправами, завданнями, творчими формами роботи).

Важливим аспектом ефективного навчання є також добір текстів. У більшості сучасних підручників вони мають штучний характер — приклади неологізмів часто вигадані, позбавлені реального контексту або культурної прив'язки. Натомість доцільно використовувати автентичні фрагменти з українських ЗМІ, літератури, блогів чи соціальних мереж, де учні можуть побачити, як нові слова реально функціонують у мовленні. Це не лише підвищує мотивацію до навчання, а й допомагає розвивати медіаграмотність та комунікативну компетентність.

Узагальнюючи результати проведеного аналізу, можна зробити висновок, що в сучасних навчальних програмах і посібниках простежується прагнення до оновлення мовної освіти, проте робота з неологізмами здебільшого має епізодичний характер. Для того щоб зробити цей процес цілеспрямованим і системним, необхідно створити спеціально розроблену

систему вправ, спрямовану на поетапне формування лексичної компетентності учнів профільної школи.

Саме така система пропонується у наступному підпункті, де розглянуто структуру, типи, приклади й методичні можливості вправ, призначених для збагачення мовлення учнів сучасною лексикою.

Отже, аналіз навчально-методичних матеріалів засвідчив, що тема неологізмів у шкільній програмі з української мови розкривається недостатньо повно і переважно обмежується теоретичним викладом понять. У більшості підручників та посібників розділ, присвячений новим словам, подається епізодично, часто без належної кількості практичних завдань, спрямованих на формування лексичної компетентності. Така ситуація свідчить про потребу у вдосконаленні змісту навчальних матеріалів, зокрема у розробленні цілісної системи вправ, що забезпечувала б усвідомлене й активне засвоєння неологізмів.

Під час аналізу встановлено, що в підручниках, укладених після 2020 року, простежується тенденція до оновлення лексичного матеріалу відповідно до соціокультурних і комунікативних змін. Зокрема, автори починають уводити слова, які відображають сучасну українську реальність, пов'язану з війною, цифровими технологіями, екологічними та культурними процесами. Такі одиниці, як волонтерити, бавовна, донат, стрімінг, ековідповідальність, блогер, дедлайн, стали невід'ємною частиною мовного простору сучасного учня. Водночас, незважаючи на наявність таких прикладів, робота з ними не набуває системного характеру: відсутні чітко структуровані етапи засвоєння, методичні рекомендації щодо формування навичок уживання, а також узгоджені критерії добору лексичного матеріалу.

Ще однією проблемою, виявленою в процесі аналізу, є недостатня інтеграція роботи з неологізмами у міжпредметний контекст. Українська мова як навчальний предмет має величезний потенціал для поєднання з історією, літературою, культурологією, інформатикою, адже нові слова часто виникають саме внаслідок науково-технічного прогресу чи суспільних змін.

Проте більшість сучасних підручників не використовує ці можливості: вправи та завдання не передбачають міждисциплінарних зв'язків, хоча саме вони допомагають учням глибше усвідомити природу неологізмів і закономірності розвитку мови. Упровадження міжпредметного підходу дозволило б розглядати нову лексику як живе явище, пов'язане з культурою, історією та наукою.

Позитивною тенденцією є прагнення окремих авторів підручників залучати до роботи з неологізмами тексти сучасної української літератури, публіцистики та медіа. Такий матеріал є надзвичайно цінним, адже допомагає учням бачити неологізми у природному мовному контексті, розуміти їх функціональне навантаження та стилістичні особливості. Однак використання медіатекстів поки що обмежене, здебільшого через відсутність готових навчальних джерел, що містять адаптовані приклади сучасних текстів для роботи на уроках. Це вимагає від учителя самостійного пошуку й адаптації матеріалів, що значно ускладнює організацію навчального процесу.

Не менш важливим є питання мовної норми у підручниках. Деякі автори уникають уживання неологізмів іншомовного походження, побоюючись, що це може знизити культуру мовлення учнів, тоді як інші, навпаки, надмірно насичують тексти новими словами, що не завжди відповідають літературним нормам. Тому одним із завдань сучасної лінгводидактики є визначення меж доречного використання нових лексичних одиниць, формування у школярів умінь відрізняти узуальні неологізми від випадкових або модних запозичень, що не прижилися в мовній системі. Від цього залежить формування в учнів культури мовлення, мовного смаку та критичного ставлення до лексичних інновацій.

Отже, узагальнення проведеного аналізу показує, що тема неологізмів потребує комплексного підходу як у змістовому, так і в методичному аспектах. Підручники сучасного зразка дають змогу розширити лексичний світогляд учнів, проте їх потенціал залишається реалізованим лише частково. Для ефективного формування лексичної компетентності старшокласників

необхідно створити систему вправ, що охоплювала б усі рівні мовленнєвої діяльності – від спостереження за мовним матеріалом до активного використання неологізмів у власному мовленні.

Саме таку систему буде розглянуто у наступному підрозділі, де представлено добір вправ і методичних прийомів, спрямованих на збагачення мовлення учнів сучасною лексикою та розвиток навичок її творчого застосування.

Поглиблений аналіз сучасних підручників засвідчив, що тема неологізмів у шкільній програмі здебільшого розкривається теоретично й не супроводжується достатньою кількістю практичних завдань. Учні часто стикаються з новими словами в медіа, соцмережах, повсякденному спілкуванні, однак не завжди розуміють їх значення, стилістичну роль і походження. Тому важливо перетворити спонтанне засвоєння лексики на усвідомлений процес розвитку мовної культури.

Сучасні методичні підходи пропонують розглядати неологізми не ізольовано, а в контексті реального мовлення. Ефективною є робота з текстами різних стилів, де учні спостерігають функціонування нових слів, аналізують їх значення й доцільність уживання. Однак більшість навчальних матеріалів пропонує лише репродуктивні вправи – визначити чи перекласти слово, що не формує навичок практичного використання. Потрібні завдання творчого характеру: створення висловлювань, мінісловників, презентацій, дискусій про доречність нової лексики.

Не менш важливим є розвиток критичного ставлення до іншомовних запозичень. Учні повинні розуміти, що не кожне нове слово є виправданим, а доречне вживання має базуватися на нормах української мови. Порівняння слів типу *лайкати* – вподобати, *сторіз* – історія, *донатити* – робити внесок допомагає виховувати мовну свідомість і повагу до рідного слова.

Отже, ефективна робота з неологізмами передбачає три ключові складові: добір актуального мовного матеріалу, системність вправ і створення умов для мовленнєвої творчості. Такий підхід сприяє розвитку

комунікативної компетентності, розширенню словникового запасу й усвідомленню учнями динамічної природи сучасної української мови.

3.2. Система вправ і завдань для збагачення мовлення учнів профільної школи неологізмами

Розвиток мовлення учнів профільної школи передбачає створення умов для активного засвоєння сучасної лексики, зокрема неологізмів, які відображають динаміку суспільного життя. Робота з новими словами має бути системною і поетапною, охоплюючи як пізнавальний, так і творчий аспекти. Система вправ повинна не лише збагачувати словниковий запас, а й формувати мовну гнучкість, уміння використовувати неологізми доречно, залежно від стилю, теми та ситуації спілкування.

Методично доцільно виокремити три основні групи вправ: підготовчі, аналітичні та творчі. Така класифікація забезпечує послідовне формування вмінь – від розпізнавання і тлумачення нових слів до їх активного використання у власному мовленні.

Підготовчі вправи спрямовані на засвоєння теоретичних знань про неологізми, їх походження, будову та функції. Вони формують базове розуміння явища й допомагають усвідомити закономірності розвитку лексичної системи.

Приклади таких завдань:

- визначити серед поданих слів неологізми: *стрімінг, волонтерство, щастя, донат, екологія*;
- пояснити значення слів *байрактар, диджиталізація, хештег, волонтерити*;
- дібрати до кожного неологізму український відповідник (*лайкати, сторіз, фейк*).

Ці вправи розвивають лексичне чуття, навчають учнів розпізнавати нові слова та розуміти їх смислову й стилістичну роль у мовленні.

Аналітичні вправи спрямовані на поглиблення розуміння особливостей уживання неологізмів у різних типах текстів. Вони розвивають уміння спостерігати мовні явища в контексті, аналізувати функції нових слів і визначати їх стилістичну належність.

Приклади завдань:

- проаналізувати текст новини, визначити неологізми та пояснити, яку роль вони відіграють у формуванні змісту;
- порівняти вживання українських і запозичених неологізмів у двох публікаціях на одну тему;
- скласти таблицю «Неологізми в науковому, публіцистичному й розмовному стилях»;
- знайти в сучасних медіатекстах три неологізми, пояснити їх значення, визначити сферу вживання та оцінити доречність використання.

Завдяки таким завданням учні усвідомлюють взаємозв'язок мови з культурними процесами, розуміють, як неологізми відображають зміни у суспільстві, та вчаться критично оцінювати мовні новації.

Творчі вправи є найвищим етапом у формуванні лексичної компетентності. Вони спрямовані на практичне застосування нової лексики у власному мовленні, розвиток творчого мислення й комунікативної активності.

Приклади завдань:

- скласти короткий публіцистичний виступ на тему «Мова сьогодні: які слова народжує час» із використанням не менше п'яти неологізмів;
- написати есе «Неологізми, що відображають сучасне життя молоді»;
- створити мінісловник сучасних українських неологізмів, указавши значення, походження і сферу вживання;
- придумати власний неологізм, пояснити, як він утворений і яке має значення;

– підготувати пост або коротку замітку для соціальної мережі, у якій доречно використати нові слова.

Такі вправи розвивають мовну ініціативу, сприяють засвоєнню правил уживання неологізмів у реальних комунікативних ситуаціях і формують у школярів повагу до сучасної української мови як живого інструмента спілкування.

Доцільно, щоб система вправ реалізовувалася у три етапи: підготовчому, основному та рефлексивному. На підготовчому етапі вчитель знайомить учнів із поняттям неологізму, пояснює механізми їх утворення. На основному етапі проводяться аналітичні й творчі завдання, що вимагають активного використання нової лексики. Рефлексивний етап передбачає обговорення результатів: учні аналізують, які слова вони запам'ятали, як змінилося їхнє мовлення, у яких ситуаціях неологізми є доречними.

З огляду на вікові особливості старшокласників, важливо поєднувати навчальну та ігрову діяльність. Наприклад, ефективними є лінгвістичні ігри «Неологічний детектив» (знайди нове слово у тексті), «Мовне перетворення» (утвори нові слова за аналогією до відомих моделей), «Медіамоніторинг» (знайди неологізми у стрічці новин). Такі прийоми роблять навчання динамічним, сприяють формуванню позитивного ставлення до української мови й підвищують зацікавленість у вивченні лексичних процесів.

Система вправ повинна також відображати соціокультурний аспект. Залучення учнів до роботи з неологізмами, пов'язаними з актуальними подіями в Україні (*волонтерити, бавовна, дрон, ековідповідальність, цифровізація*), виховує почуття причетності до мовного життя нації, сприяє усвідомленню того, що мова є відображенням історичних і культурних процесів.

Отже, запропонована система вправ дає змогу поєднати теоретичні знання з практичною мовленнєвою діяльністю, забезпечуючи формування лексичної компетентності старшокласників. Вона розвиває у них здатність критично сприймати мовні новації, доречно використовувати сучасну

лексику в усному й писемному мовленні, зберігаючи водночас національний характер української мови.

Система вправ для роботи з неологізмами може бути ефективною лише за умови її органічного включення у навчальний процес. Учитель має не просто вводити окремі завдання, а вибудовувати послідовну лінію роботи, що повторюється на різних етапах навчання і забезпечує поступове ускладнення матеріалу. Важливо, щоб кожна вправа мала практичну спрямованість і сприяла розвитку комунікативних умінь учнів. Робота з неологізмами може поєднуватися з темами лексикології, стилістики, культури мовлення, розвитку зв'язного мовлення, створюючи міжтемні зв'язки і підсилюючи навчальний ефект.

Один із найрезультативніших способів активізації пізнавальної діяльності старшокласників – організація колективних чи індивідуальних мініпроектів. Учні можуть укладати власні словники сучасних неологізмів, добираючи приклади з медіатекстів, літератури або повсякденного мовлення. До кожного слова вони подають коротке тлумачення, етимологію, приклади вживання і власні коментарі щодо доцільності його використання. Такі завдання формують дослідницькі вміння, розвивають відповідальність за мовний вибір і вчать критично мислити.

Корисним є також виконання порівняльних вправ, що допомагають розрізняти слова, близькі за звучанням або змістом, але відмінні за стилістичним забарвленням. Наприклад, учням пропонується зіставити пари типу *лайфхак* – *порада*, *челендж* – *виклик*, *офлайн* – *без мережі*, *дедлайн* – *кінцевий термін*, визначити, у яких ситуаціях доцільніше вживати український відповідник. Такі завдання сприяють засвоєнню лексичних норм і формують уважне ставлення до мовної точності.

Для підвищення мотивації до вивчення нових слів ефективно застосовувати елементи медіаосвіти. Учні можуть створювати короткі презентації або відеоролики, у яких демонструють уживання неологізмів у сучасному мовленні, обговорюють їх доречність, пропонують власні

приклади новотворів. Такі завдання розвивають мовленнєву, цифрову та соціальну компетентності, адже поєднують навчання мови з аналізом реальних інформаційних процесів.

У системі вправ важливу роль відіграють завдання, спрямовані на розвиток усного мовлення. Наприклад, проведення дебатів або круглих столів на тему «Мова майбутнього: які слова залишаться, а які зникнуть» сприяє формуванню аргументованої позиції, уміння висловлювати власну думку і критично сприймати мовні зміни. У таких обговореннях учні навчаються не лише говорити правильно, а й слухати співрозмовника, коректно використовувати нову лексику залежно від ситуації спілкування.

Не менш важливо звернути увагу на вправи з редагування. Учням можна запропонувати тексти з надмірним уживанням іншомовних неологізмів або модних запозичень і запропонувати замінити їх на українські відповідники, зберігаючи зміст і стилістичну нейтральність. Такий вид діяльності допомагає усвідомити, що не кожне нове слово потрібно засвоювати беззастережно, а культура мовлення передбачає свідомий вибір мовних засобів.

Під час виконання вправ учитель має забезпечувати зворотний зв'язок, заохочувати учнів до самооцінки результатів, обговорення труднощів і досягнень. Важливо, щоб учні бачили практичну користь від вивчення неологізмів – зміну якості їхнього мовлення, розширення словникового запасу, підвищення впевненості у спілкуванні. Систематичне застосування запропонованих вправ допомагає не лише засвоїти нову лексику, а й сформувати вміння самостійно поповнювати свій словник у майбутньому.

Узагальнюючи, можна зазначити, що запропонована система вправ має значний потенціал для розвитку мовної та комунікативної компетентності старшокласників. Вона сприяє усвідомленню учнями ролі неологізмів у сучасній мові, формує критичне ставлення до запозичень, виховує культуру мовлення і повагу до українського слова. Завдяки таким завданням учні

відчувають живий зв'язок між мовою та життям, розуміють, що нові слова є не загрозою, а свідченням розвитку й гнучкості української мови.

Ефективність системи вправ значною мірою залежить від того, наскільки вона адаптована до реальних умов навчання. У профільних класах доцільно поєднувати індивідуальні, парні та групові форми роботи, що сприяють розвитку взаємодії між учнями, уміння аргументувати свою думку та відстоювати позицію. Наприклад, завдання на створення спільного словника або проведення колективного опитування про найбільш уживані неологізми у молодіжному середовищі не лише розвивають мовні навички, а й стимулюють дослідницький інтерес, залучають учнів до активної участі в мовному житті суспільства.

Зміст запропонованих вправ може змінюватися залежно від навчальної мети, рівня підготовленості учнів та тематичного спрямування курсу. У класах філологічного профілю акцент робиться на глибокому аналізі словотвірних моделей і стилістичному функціонуванні неологізмів, тоді як у класах гуманітарного чи технологічного напрямку перевага надається практичному засвоєнню нових слів через комунікативні завдання. Гнучкість системи дозволяє вчителю враховувати індивідуальні особливості учнів і варіювати види роботи, що робить навчання більш ефективним і мотивувальним.

Особливо важливо, щоб робота з неологізмами не обмежувалася окремими темами, а мала наскрізний характер упродовж усього навчального року. Регулярне повторення і закріплення нової лексики допомагає закріпити її у пам'яті, сприяє переходу від пасивного знання до активного використання. Корисно, коли учні ведуть власні зошити-словники неологізмів, записуючи нові слова, їхні значення, приклади вживання та власні коментарі. Це не лише формує лексичну базу, а й виховує відповідальне ставлення до мовного матеріалу.

Підсумовуючи, можна зазначити, що впровадження системи вправ для роботи з неологізмами має велике значення для формування мовної

особистості учня. Вона дозволяє поєднати пізнавальну діяльність із творчою, розвиває вміння користуватися сучасною українською мовою у різних комунікативних ситуаціях, виховує повагу до національної мовної традиції та розуміння її динамічного розвитку. Робота з новими словами відкриває для школярів простір для дослідження, самовираження та усвідомлення того, що мова є не лише засобом спілкування, а й живим свідченням культурних і суспільних змін.

Запропонована система вправ є гнучкою і може бути використана як на уроках української мови, так і під час факультативних занять або позакласних заходів мовного спрямування. Наприклад, проведення тематичних мовних тижнів, конкурсів есе чи створення інтерактивних постерів «Неологізми, які змінили мову» сприяє розвитку пізнавальної активності учнів та формуванню їхнього інтересу до мовних явищ. Такий підхід поєднує навчання і творчість, дозволяє розкрити індивідуальні здібності учнів і робить процес вивчення мови динамічним і сучасним.

У підсумку, система вправ для роботи з неологізмами може стати дієвим інструментом реалізації компетентнісного підходу у профільній школі. Вона забезпечує поєднання лінгвістичних знань, мовленнєвих умінь і соціокультурних компетентностей, формує у старшокласників критичне ставлення до мовних процесів і усвідомлення власної ролі у розвитку української мови. Використання запропонованих вправ дозволяє перетворити урок української мови на простір дослідження, обговорення й творчості, де учень виступає не пасивним слухачем, а активним учасником пізнання мовної дійсності.

Висновки до третього розділу

Аналіз навчально-методичних матеріалів засвідчив, що робота з неологізмами у шкільній практиці представлена недостатньо системно: більшість підручників подають цю тему фрагментарно, без належної

кількості аналітичних і творчих завдань. Учні засвоюють поняття «неологізм» на теоретичному рівні, проте рідко отримують можливість використовувати нові слова у власному мовленні. Тому необхідним є створення цілісної системи вправ, яка забезпечить практичну спрямованість навчання.

Запропонована система вправ включає підготовчі, аналітичні та творчі завдання, що забезпечують поступовий розвиток умінь – від розпізнавання нових слів до їх доречного вживання у різних комунікативних ситуаціях. Такі вправи формують мовну гнучкість, сприяють розширенню словникового запасу, навчають критично оцінювати мовні явища, а також виховують повагу до українського слова. Робота з неологізмами дає змогу поєднати лінгвістичні знання з життєвим досвідом учнів і підвищити мотивацію до вивчення мови.

Особливу увагу приділено практичній реалізації вправ, які передбачають застосування сучасних інформаційних технологій, медіаосвітніх матеріалів і міжпредметних зв'язків. Такі підходи допомагають учням усвідомити, що нові слова не є лише елементами мовного новаторства, а відображають соціальні, культурні та технологічні зміни у суспільстві. Залучення учнів до створення власних словників, мініпроектів і публікацій із використанням неологізмів розвиває їх дослідницькі навички та формує активну мовну позицію.

Отже, системна робота з неологізмами у профільній школі є важливою умовою розвитку комунікативної компетентності старшокласників. Вона сприяє формуванню сучасної мовної особистості, яка усвідомлює динаміку мовних процесів і здатна творчо застосовувати нову лексику у власному мовленні, зберігаючи водночас національний характер української мови.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі здійснено комплексне дослідження проблеми збагачення мовлення учнів профільної школи неологізмами. На основі аналізу лінгвістичних, психолінгвістичних і методичних джерел було визначено сутність і функції неологізмів у сучасній українській мові, розкрито їх роль у формуванні мовної компетентності старшокласників. Робота поєднала теоретичний аналіз лінгвістичного явища з практичним обґрунтуванням шляхів його використання у навчальному процесі, що дало змогу обґрунтувати методику розвитку мовлення учнів на основі нової лексики.

У першому розділі з'ясовано сутність поняття «неологізм» у сучасній лінгвістиці, подано класифікацію нових слів за походженням, структурою та сферою вживання, визначено їх основні функції у мові та мовленні. Доведено, що неологізми є результатом природного розвитку мови, зумовленого суспільними, культурними, науково-технічними та інформаційними процесами. Вони не лише розширюють лексичний склад української мови, а й відображають актуальні тенденції її розвитку, слугують важливим інструментом оновлення мовної системи. Аналіз наукових джерел дозволив уточнити понятійно-термінологічну базу та окреслити місце неологізмів у структурі сучасної лексикології.

У другому розділі розглянуто лінгводидактичні умови збагачення мовлення учнів профільної школи неологізмами. Визначено, що ефективне засвоєння нових слів можливе за умови поєднання пізнавальної, комунікативної й творчої діяльності. На основі аналізу чинних навчальних програм і підручників встановлено, що робота з неологізмами не має системного характеру: матеріал подається епізодично, переважають репродуктивні завдання. Запропоновано шляхи вдосконалення методики – використання текстів сучасних ЗМІ, активне залучення учнів до мовних спостережень, поєднання традиційних та інтерактивних форм навчання. Визначено педагогічні умови, за яких відбувається розвиток лексичної

компетентності: створення комунікативно активного середовища, урахування вікових особливостей учнів та забезпечення міжпредметних зв'язків.

У третьому розділі проаналізовано сучасні навчально-методичні матеріали та підручники з української мови з погляду представлення теми неологізмів. Виявлено, що хоча автори намагаються включати сучасну лексику до навчального змісту, системної роботи з неологізмами бракує. На основі проведеного аналізу розроблено систему вправ і завдань, спрямовану на формування в учнів умінь розпізнавати, тлумачити й доречно вживати нові слова у мовленні. Система охоплює три етапи – підготовчий, аналітичний і творчий, – що забезпечує поступове ускладнення завдань і поетапний розвиток мовних умінь. Реалізація запропонованих вправ сприяє розширенню словникового запасу, розвитку критичного мислення, медіаграмотності та творчої активності старшокласників.

Проведене дослідження дало змогу зробити висновок, що робота з неологізмами є важливим чинником оновлення мовної освіти в умовах інформаційного суспільства. Засвоєння нової лексики сприяє підвищенню культури мовлення, формує у школярів гнучке мислення, умінь адаптуватися до змін і сприймати мову як живий механізм розвитку нації. Запропонована методична система може бути використана у практиці вчителів української мови для реалізації компетентнісного та особистісно орієнтованого підходів, а також подальшого вдосконалення через створення інтерактивних завдань і електронних ресурсів для роботи з неологізмами.

Отже, мета магістерської роботи досягнута: теоретично обґрунтовано й методично реалізовано систему вправ для збагачення мовлення учнів профільної школи неологізмами. Результати дослідження підтверджують, що системна й цілеспрямована робота з новими словами сприяє розвитку мовної, соціокультурної й комунікативної компетентності старшокласників, формує сучасну мовну особистість, здатну адекватно реагувати на виклики часу та активно користуватися українською мовою як засобом самовираження і національної самоідентифікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Байрачна А. В. Неологізми як один із головних факторів розвитку української мови. *Управління розвитком*. 2014. № 12. С. 99 – 100.
2. Білоус Г. Неологізми та okazіоналізми: теоретичний та практичний аспекти. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. 138 с.
3. Валуєва Н. М. Конспект лекцій з дисципліни «Порівняльна лексикологія англійської та української мов». Кам'янське : Редакційно видавнича секція науково-методичної ради ДДТУ, 2023. 103 с.
4. Воробйова В. Є. Неологізми як мовне відображення російсько-української війни у сучасних медійних текстах: перекладознавчий аспект. Дипломна робота на здобуття ступеня магістра спеціальності «Філологія», ОПП «Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська». Київ : НАУ. 104 с.
5. Ворон О. О. Креативність сучасної української мови: лексико-стилістичний аспект. Київ : Наукова думка, 2021. 224 с.
6. Гаврилюк О. І. Трансформації значення неологізмів у медіа-сфері. *Медіалінгвістика*. 2024. № 6. С. 64–72.
7. Голінко А. М., Василевська Т. В. Соціолінгвістика цифрового середовища: сленг соціальних мереж як каталізатор лексичних інновацій в англійській мові. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія* : зб. наук. праць / гол. ред. Васько Р. В. Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2024. Т. 27, № 2. С. 42–51.
8. Гриценко С. Мовні інновації російсько-української війни 2022 року. *Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*, 2022. Вип. 2(32). С. 9–13.
9. Данилюк Т. В. Структурно-семантичні особливості неологізмів у творах сучасної української літератури. *Українська мова та література в школі*. 2023. № 5.

10. Драч О. М. Особливості перекладу неологізмів у художньому тексті (на матеріалі сучасної української літератури). *Наукові записки КНУ імені Тараса Шевченка. Серія Філологія*. 2024. № 15. С. 99–109.

11. Дубіч Н. Неологізми сучасної української мови: Основні тенденції. *Науковий журнал НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 10. 2018. Вип. 20. С. 56–61.

12. Жулінська М., Круглій О. Неологізми як мовне відображення війни. Волинський національний університет імені Лесі Українки. 2022.

13. Качанова І. О., Підкамінна Л. В. Лінгвостилістика неологізмів у мові сучасних українських ЗМІ. *Лінгвістичні дослідження*, 2019. № 47 С. 144–153.

14. Козак Л. Б. Неологізми в українській публіцистиці початку ХХІ століття. *Слово і час*. 2023. № 4. С. 82–91.

15. Колоїз Ж. В. Неузувальне словотворення : монографія. Кривий Ріг : НПП Астерікс, 2015. 156 с.

16. Косович О. В. Теоретичні засади неології: типологія та функції неологізмів. *Вісник Національного університету*, 2019. 30 с.

17. Кучеренко О. М. Оказіоналізми та неологізми в українській поезії кінця ХХ – початку ХХІ століття. *Українська мова та література у школі*. 2020. № 2. С. 31–40.

18. Ладоня К. Ю. Неологізми в українській мові: сутність, визначення, принципи класифікації та функціонування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, 2018. Вип. 36(1). С. 38–40.

19. Ляшкевич А. М. Неологізми української літературної мови на початку ХХІ століття. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету. Серія Філологічна*. 2022. Т. 48. С. 89–98.

20. Мельникова І. Неологізми сучасної української мови: Курс лекцій. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2019. 112 с.

21. Міклащук Н. М. Теоретичні засади вивчення неологізмів. Київський національний лінгвістичний університет, 2024. 20 с.

22. Моренець С. В. Типологія українських неологізмів ХХІ століття. *Лінгвістика ХХІ століття: актуальні дослідження*. Логос, 2023.
23. Нелюба А. А., Редько Є. І. Лексико-словотвірні інновації (2015–2016). Словник. Харків : Харківське історико-філологічне товариство, 2017. 144 с.
24. Неологізми та трансформації значення у словнику сучасної мови URL: <https://modernlanguage-dictionary.ua> (дата звернення: 27.07.2025).
25. Неологізми у політичному дискурсі сучасної України. *Дискурс-практики*. 2023. № 10. С. 48–59.
26. Новосад І. П. Лексичне новотворення в українській мові в умовах війни. *Літературознавчі студії*. 2024. № 18. С. 123–133.
27. Стишов О. А. Динаміка лексичного складу сучасної української мови. Лексикологія. Лексикографія: навч. посіб. Біла Церква : Авторитет, 2019. 198 с.
28. Стишов О. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації). Київ: КНЛУ, 2003. 388 с.
29. Струганець Л. В. Словникові новотвори кінця ХХ – початку ХХІ ст. Тернопіль : ТНПУ, 2018. 272 с.
30. Тараненко О. О. Суспільні зміни кінця ХХ – початку ХХІ ст. і розвиток неологічних процесів у сучасній українській мові. *Мовознавство*. 2021. № 2. С. 3–21.
31. Хіжун Я., Дишлева С. Неологізми сучасної англійської мови: мовознавчий статус та параметри класифікації. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/d258fa9f-59fe-4a13-9814-e59ddb7f14ca> (дата звернення 03.09.2025).